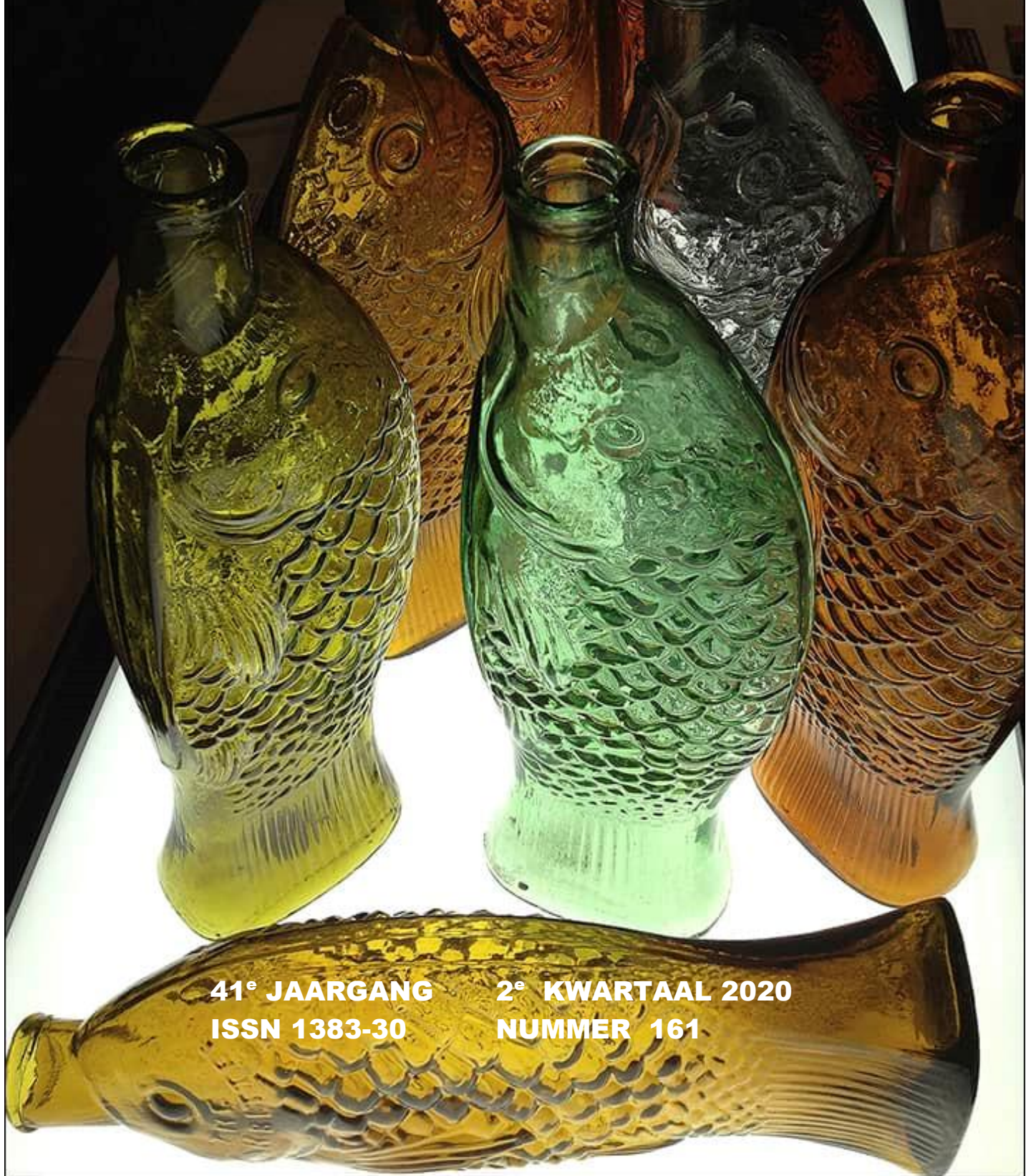

GLASHISTORISCH TIJDSCHRIFT

DE OUDE FLESCH

41^e JAARGANG
ISSN 1383-30

2^e KWARTAAL 2020
NUMMER 161

Sinds 1897
een betrokken partner

ZEKER IN VERPAKKINGEN

*Bij Dijkstra Vereenigde vindt u altijd de
gewenste verpakking!*

Dit kan een standaard of een gepersona-
liseerde fles of pot zijn en voorzien van de
juiste sluiting.
Wenst u het glazen model meer "added value"
te geven? Dijkstra Vereenigde informeert u
graag over de verschillende decoratiemogelijk-
heden en verzorgt voor u het totale proces.

Dijkstra Vereenigde is een vooraanstaande
leverancier in de Benelux markt en levert
een groot assortiment verpakkingen aan de
voedings- en drankenindustrie, de farmacie en
de cosmetica industrie.

**dijkstra
vereenigde**

E. verpakkingsglas@dijkstra.net
Pascallaan 9 | 8218 NJ Lelystad | T. 0320 266 181

www.dijkstra.net

**Het Nationaal
Glasmuseum Leerdam**

**Brengt glas tot leven
in museum en glasblazerij!**

Museum

Het museum bevindt zich in twee statige, sfeer-
volle villa's aan het riviertje de Linge in Leerdam.
In wisselende tentoonstellingen is historisch glas,
hedendaagse kunst en design te zien.
Bij de vaste collectie, die permanent te bekijken
is, ligt de nadruk op 20de- en 21ste eeuwse topstuk-
ken zoals het bekende Gildeglass van A.D. Copier.

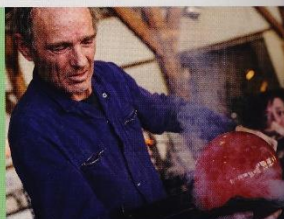
De Copierbrug in het museum © Ben Deiman

Glasblazerij

De glasblazerij van het Nationaal
Glasmuseum Leerdam ligt in het oude centrum
van Leerdam. Vanaf de tribune is te zien hoe de
glasblazers heet, vloeibaar glas omtoveren tot
de prachtigste (kunst)voorwerpen.

Glasblazer Henk Verweij © Ben Deiman

**Nationaal
Glasmuseum**

Glasmuseum
Lingedijk 28-30
4142 LD Leerdam

Glasblazerij
Zuidwal in het centrum
4141 BE Leerdam

nationaalglasmuseum.nl

Bezoek het **Nationaal Jenevermuseum**,
een levende **19de-eeuwse stokerij** in
hartje Hasselt.

WWW.JENERVEMUSEUM.BE

Nationaal Jenevermuseum | Witte Nonnenstraat 19 | 3500 Hasselt

Inhoud.

4. Visvormige flessen

Johan Soetens

16. Een greep uit de collectie

Theo Zandbergen

Hans van Rossum

19. Ga Jutten !

Coos van Deursen

21. Success tot he Railroad

Johan Soetens

23. Smokkelkotters

Wim Snikkers

30. Vuur en Vlam! Interview

Coos van Deursen

33. Herinnering aan Cees van Wees

Johan Soetens

37. En dan dit nog...

Redactie;

Johan Soetens, jsoetens@hetnet.nl

Rob Faassen, faassenrob1@gmail.com

Coos van Deursen,

coosvandeursen@ziggo.nl

Verzamelaarsvereniging

'De Oude Flesch'

Opgericht 6 juni 1979

Voorzitter;

Willem van Traa, wvantraa@xs4all.nl

Secretaris en website beheer;

John Poot, secretariaat@deoudeflesch.org

Penningmeester, vice-voorzitter;

Klaas Prins, klaasprins43@gmail.com

Facebook beheer en 2^e secretaris;

Ton Vermeulen, tonvermeulen@fluitschip.nl

Beheerder bibliotheek;

Henk Hettinga, henk@jenevermuseum.nl

Lidmaatschap € 45.- per jaar.

Huisgenoten € 10.-

Giro 4142725 t.n.v. "De Oude Flesch",

IBAN: NL90INGB0004142725

BIC: INGBNL2A

Schansbosch 11, Linschoten

Voor alle verdere informatie website:

www.deoudeflesch.nl

<https://www.facebook.com/oudeflesch>

Van de Redactie.

Op 18 mei kregen wij het droeve bericht dat een van onze oudste en zeer betrokken leden, Cees van Wees, is overleden. In 1953 kwam hij, wegens het overlijden van zijn oudere broer, werken in de distilleerderij van zijn vader. Dat was hetzelfde jaar waarin ik mijn entree in de flessenwereld maakte. Al spoedig werd het bedrijf in de Amsterdamse Driehoekstraat een begrip voor kwaliteit en oorspronkelijkheid in een tijd dat veel jenevers begonnen af te zakken tot het niveau van 'hoe goedkoper hoe beter'.

Op basis van zijn uitgebreide documentatie stelde zijn dochter Fenny in 2017 het schitterende boek 'Distilleren, de Kunst van het Ruiken' samen.

Door zijn afnemende gezondheid kwamen we elkaar steeds minder vaak tegen. De laatste keer was tijdens de Nieuwjaarsreceptie 2018, tien jaar na het artikel dat ik destijds over hem schreef en dat ik ter ere van zijn nagedachtenis in dit nummer opnieuw heb opgenomen. Ik, en velen met mij, gedenken hem met grote genegenheid.

Verder graag aandacht voor het initiatief van Theo Zandbergen en Hans van Rossum voor een vaste rubriek onder de titel 'Een greep uit de verzameling van..'. Op pagina 15 e.v. vindt U de toelichting hierover alsmede de eerste pennenvruchten. Op basis van de aard der verzamelingen die door de tot nu toe benaderde collectioneers beheerd worden mogen we uitzien naar een aantal fraaie presentaties over antiek glas.

Juni is de maand waarin veel 50+ers met vakantie gaan om de drukte tijdens de schoolvakanties te vermijden. Niet in dit jaar, helaas. Een mooie gelegenheid om eens rustig het artikel te lezen dat Wim Snikkers, onze 'expert jenevergeschiedenis' heeft geschreven. Er komt geen fles in voor maar biedt interessante feiten voor ieder die in de geschiedenis van de jeneverstad geïnteresseerd is.

Johan Soetens

Verzamelaarsvereniging DE OUDE FLESCHE stelt zich ten doel het bevorderen van interesse in, en het verbreden van kennis over gebruiksglas van de oudheid tot heden. Dit heeft betrekking op de productiemethoden, de industriële verwerking en aspecten rond het gebruik van glas. Zij bevordert en ondersteunt het verzamelen van en het onderzoek naar historisch verpakkingsglas, drinkglazen en branche gerelateerde artikelen in de meest brede zin van het woord en streeft naar een vriendschappelijke samenwerking tussen haar leden onder andere door de uitgave van een kwartaalblad, en een driemaandelijkse bijeenkomst. Ook wil de vereniging samenwerken met gelijkgerichte organisaties waar ook ter wereld

Voorpagina:

**VISVORMIGE FLESSEN
OP EEN AMERIKAANSE 'BOTTLE SHOW'**

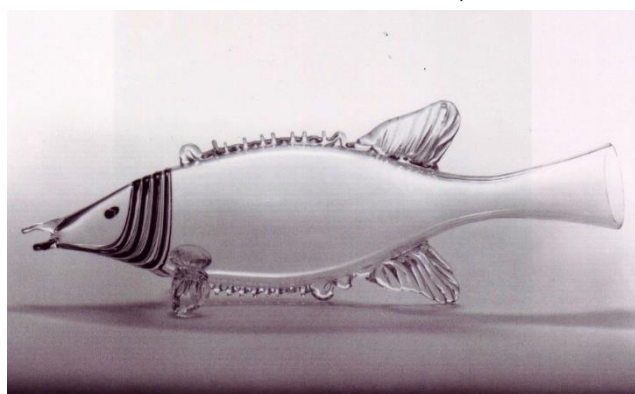

Glas als materiaal bestond al 2500 jaar toen de Egyptische Farao Tutmosis III in de 15^e eeuw V.Chr. als gevolg van zijn veroveringstochten glasmakers naar Egypte kon brengen die de kunst verstonden om flesachtige voorwerpen te maken. De oudst bekende Egyptische zandkernflesjes zijn in zijn graftombe gevonden. Bijna een eeuw later maakte een onbekende glaskunstenaar deze zandkern gevormde, ca. 15 cm. lange parfumfles in de vorm van een vis, thans in het British Museum. Hij werd gevonden onder de vloer van een huis bij opgravingen in El Amarna, de stad die de 14^e eeuwse Farao Achnaton liet bouwen ter vervanging van de hoofdstad Thebe. Na Achnaton's dood was het met die nieuwe hoofdstad snel gedaan, evenals met het door hem ingevoerde monotheïsme, maar de vis heeft het overleefd en is mogelijk de oudste visvormige fles ter wereld. Maar niet de enige. Wel de mooiste.

Een jaar of zo geleden was ik namelijk in het enorme Brooklyn Museum in New York op zoek naar de collectie Romeins glas. Die bleek integraal naar het depot te zijn verbannen maar gelukkig lag er nog wel wat uit Egypte, waaronder een blauwglazen visvormige parfumfles uit de 14^e eeuw V.Chr. In beide gevallen gaat het om de afbeelding van een Tilapia, een destijds veel voorkomend soort in de Nijl, die zijn jongen in zijn bek laat opgroeien en daarom gezien werd als symbool van het eeuwig doorgaande leven. In de Getty Villa, Pacific Palisades in Californië bevindt zich overigens nog een visvormige parfumfles uit het Egypte van ca. 1300 v.Chr. maar U zult het met mij eens zijn dat de fles uit El Amarna de schoonheidswedstrijd wint.

Het lijkt er op dat onze glazen ‘visflessen’ na 1300 V.Chr. zijn ondergedoken om pas zo’n anderhalf duizend jaar later weer boven water te komen. Uit de 3^e eeuw is een aantal vorm geblazen Romeinse flessen bekend in de vorm van een vis. Er zijn dertien exemplaren geregistreerd, waarschijnlijk allemaal gemaakt in de Syrisch/Palestijnse regio. Vindplaatsen waren onder andere Cyprus, het Westen van Klein Azië, Judea, maar ook aan de Zwarte Zee kust en zelfs in de Perzische Golf maar ook in Keulen, aan de Brabantse Strasse. Van één van deze laatsten is in 1886 een kopie gemaakt door de directeur van de Rheinische Glashütten, Oskar Rauter, (Zie Hans van Rossums’ artikel hierover in blad 123, 4e kwartaal 2010).

Boven: Twee visvormige flessen, begin 3e eeuw. L. resp. ca. 15 en 20 cm. Römisch-Germanisches Museum, Keulen. Daarnaast de reproductie uit 1886. Kölnisches Stadtmuseum. Onder: Sprenkelfles 3^e-4^e eeuw. L. 22 cm. MET New York. Geheel onder: Sprenkelaar of speelgoed? 3^e eeuw, Römisch Germanisches Museum, Keulen.

Zowel Isings als Whitehouse noemen de 3^e eeuw als typische productieperiode voor dit soort flessen en ook Hans van Rossum verwijst daarnaar. Toch bevindt (of moeten we nu zeggen bevond?) zich in het Nationaal Museum in Afghanistan de rechtsboven afgebeelde visvormige fles die uit de 1^e eeuw zou stammen. Volgens Hans van Rossum is echter de vormgeving van de staart duidelijk 3^e eeuw. Romeinse visvormige flessen komen verder voor in de collectie van het Metropolitan Museum of Art in New York, het Corning Museum of Glass, het Getty Museum in Malibu en natuurlijk in het Römisch Germanisches Museum in Keulen. Zij worden ingedeeld in vijf typen en vaak aangeduid als ‘Unguentarium’.

Inderdaad is er waarschijnlijk geen beschaving geweest waar zoveel geld aan cosmetica en parfums werd uitgegeven als de Romeinse. Wie zijn Latijn nog niet vergeten is kan daar Plinius nog eens op nalezen. (Plinius, *Naturalis Historia* XII.84: *Minimaque computatione miliens centena milia sestertium annis omnibus India et Seres et paeninsula illa imperio nostro adimunt.*) (Volgens de laagste schatting onttrekken India, de Seres en Arabië samen alle jaren 100 miljoen sestertiën aan het Romeinse rijk.)

Toch kan men zich afvragen of de associatie met vislucht een geliefde bewaarfles kan opleveren voor cosmetische producten. Sommige visflessen lijken met een lengte van 22 of 23 cm. ook wel erg groot van inhoud voor een duur parfum. Het komt mij waarschijnlijker voor dat in ieder geval de grotere inhouden gebruikt werden als voorraadfles voor Garum, een scherpe, zoute vissaus die buiten Rome een reputatie bezat van walgelijkheid maar bij de Romeinen zeer geliefd was. Het werd gemaakt van rottende vis, waaronder sardines, ansjovis, zalm en tonijn en ook garnalen en soms ‘verrijkt’ met wijn of kruiden.

(Ref. P.C.P. Faas; *Rond de tafel der Romeinen*, 1994).

In het ter gelegenheid van de tentoonstelling ‘Zerbrechlicher Luxus’ uitgegeven boek worden ze gerangschikt onder ‘Glas für Spiel und Spass’ en dat geldt waarschijnlijk zeker voor dit kleine, vrolijke flesje, gefotografeerd tijdens de genoemde tentoonstelling in 2016.

**Een tweetal opnamen van een licht-blauwe
sprenkelfles, 3^e eeuw. L. 24 cm.
Metropolitan Museum of Art, New York**

**Daaronder: In het Museum of Ancient Glass in Zadar
bevindt zich een soortgelijke fles.**

**Ook de daaronder afgebeelde fles, althans wat er van
over is, bevindt zich daar in de collectie.**

**Hieronder: Sprenkelfles, 4^e eeuw
L. 11,7 cm.
Metropolitan Museum of Art,
New York.**

**Rechtsomder: Fles van
turkooiskleurig glas. 3^e eeuw.
Onlangs geveild bij Bonhams.**

*Links: Fles in de vorm van een vis, 3^e eeuw.
Onlangs geveild bij Christies voor 43.750 Pond.*

Daaronder: een vijftal opnamen van visvormige flessen die wel haast familie van elkaar schijnen te zijn. Het kan haast niet anders of deze soort moet bij de Romeinen regelmatig op het bord hebben gelegen

Alle flessen 23 tot 25 cm. lang. 3^e eeuw

Van boven naar beneden:

Coll. Metropolitan Museum of Art, New York

Daaronder: twee flessen uit de collectie van het Corning Museum of Glass

(Uit: David Whitehouse: Roman Glass in the Corning Museum of Glass, Volume two.)

Sprenkelfles uit het Getty Museum, Malibu

Geheel onder: Fles uit de collectie van Nico Rijnsdorp, ex. Cyrus collectie Edward Safani.

*Onder: Dat deze vissoort zich in de zee rondom Italië moet hebben thuisgevoeld blijkt wel uit dit recent gemaakte object uit Murano. Maar wat is het? Volgens zoutwater aquarium specialisten een *Chaetodermus Penicilligerus* (Vijlvis). Maar die komt vooral voor in de Indische Oceaan!*

Twee opnamen van een flesje in de vorm van een Guppie, een kleine vis die gefungeerd heeft als decoratie op een glasbeker, een z.g. Konchyliebeker, waarschijnlijk afkomstig uit Keulen. Laat 3^e-vroeg 4^e eeuw. Meestal waren circa drie kleine vissen aangebracht rond zo'n beker. De meeste zijn in de loop van de tijd beschadigd geraakt.

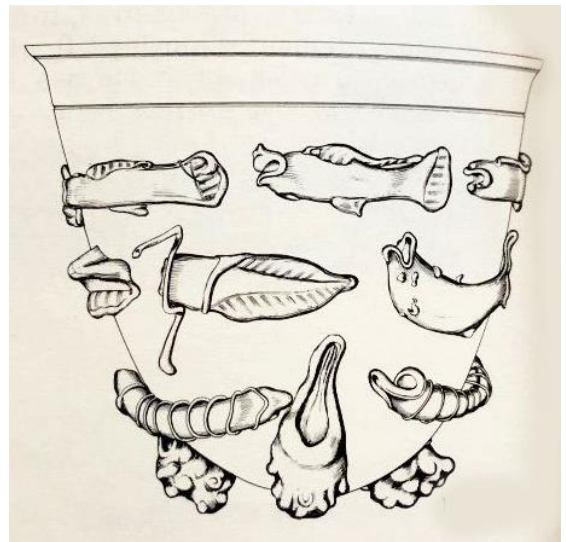
Boven: Lengte 6,5 cm. H. 4 cm.

Collectie Theo Zandbergen.

Daaronder: Lengte 6,4 cm. Afkomstig uit de collectie van Shlomo Moussaieff en onlangs geveild in Tel Aviv.

Deze is gedateerd Byzantijns; 4e-5e eeuw AD, maar Robert Deutsch, de veilingmeester, dateert heel veel automatisch in die periode.

(Inf. Hans van Rossum)

Boven: Konchyliebeker, 1^e helft 4^e eeuw. Vindplaats: Kartäuserhof, Keulen.

Collectie Römisch Germanisches Museum, Keulen. H. 11,6 cm.

Afgebeeld in: Marcus Trier en Friederike Naumann-Stecker; *Zerbrechlicher Luxus* (2016), pag. 127.

Rechts daarvan: Tekening van de ornamenten. Uit: David Whitehouse; *Glass of the Ceasars*, pag. 254.

De naam komt van het Latijnse woord voor schelpdieren: *Konchylion*. De decoratie bestaat uit zowel schelpdieren als vissen en de voet van het glas wordt gevormd door mossels.

Het is een onderwerp van discussie wat de functie van dit soort bekers was. Sommigen suggereren een gebruik als ritueel voorwerp in de vroeg Christelijke gemeenschap. (Inf. Hans van Rossum)

Deze vis van geelachtig tot kleurloos glas is uit de collectie van Nico Rijnsdorp, 3e eeuw. Volgens Nico afkomstig uit het Westelijk deel van het Rijk. Lengte 6,5 cm. Hoogte 2,3 cm.

Het lijkt er op dat na de 4^e eeuw de mode om flessen te blazen in de vorm van een vis uitdoofde maar in de 19^e eeuw duikt het beestje toch weer op en blijkt in de tussentijd de oceaan over te zijn gezwommen. Daar was een enorme markt ontstaan voor sterk alcohol houdende kwakzalvers-geneesmiddelen en ‘bitters’ (de laatste letter is geen meervoud ‘s). Beide categorieën claimden een panacee te zijn voor een lange reeks van kwalen en werden daarom belast met een veel lagere accijns dan bijvoorbeeld whiskey en rum. Bitters ontstonden in Engeland gedurende de regering van George II (1727-1760) die in een poging het zware drankgebruik terug te dringen, een hoge accijns op gin invoerde waarop de fabrikanten ‘geneeskrachtige’ alcohol houdende kruidendranken gingen maken die onder een veel lagere accijnsregeling vielen. Dat bleef in Amerika niet onopgemerkt waar kolonisten de bitters konden importeren zonder onder de, ook daar, in 1862 sterk verhoogde alcohol accijns te vallen. Bitters werden daardoor enorm populair in Amerika en welke vrouw zou haar man de dagelijkse inname van een krachtig geneesmiddel willen misgunnen? Daar hielp zelfs de in 1874 opgerichte ‘Women’s Christian Temperance Union’ en de uit 1895 stammende ‘Anti-Saloon League’ niet tegen. Wat wel hielp was een reeks van elf artikelen in het weekblad ‘Collier’s Weekly’ van de hand van de onderzoekjournalist Samuel Hopkins Adams die in 1905 de valse voorstelling van zaken aan de kaak stelde die de producenten van Patent Geneesmiddelen gaven en waar ook de producenten van Bitters niet vies van waren. De meeste zogenaamd gezond makende producten hadden een zo hoog alcohol gehalte dat er eigenlijk een vergunning voor nodig zou zijn en veel van de gebruikte grondstoffen waren niet zonder gevaar voor de gezondheid. De daarop volgende discussies en rechtszaken voerde tot de *Pure Food and Drug Act* uit 1906 en 1907. (Zie voor een uiteenzetting hierover blad 154, 3^e kwartaal 2018).

Voor Amerikaanse flessenverzamelaars vormen Bitters flessen een bijzonder gevarieerd verzamelgebied.

Afgezien van het rijke kleurengamma zijn er flessen in de vorm van ‘Log Cabins’, kanonslopen, korenaren, tonnen (barrels), Indiaanse schoonheden, zakhorloges en zelfs in de vorm van een varken en..... vissen!

Al met al zijn er zo’n duizend verschillende types bekend, allen gefabriceerd tussen 1860 en 1905. De uitvinding van metalen (bronzen) flesvormen maakte die grote variatie in modellen mogelijk

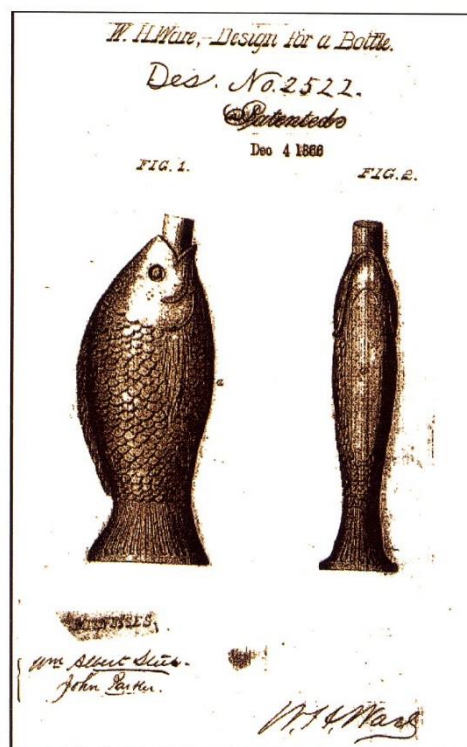

Een impressie van de variëteit in modellen en kleuren van Bitters flessen zoals deze voorkwamen in de veilingcatalogus van de American Glass Gallery, Auction oktober 2014.

Photo courtesy of John Pastor.

Rond 1860 had zich in Berlijn de ‘wetenschapper’ Dr. Gottlieb Fisch gevestigd waar hij al snel de kansen ontdekt moet hebben die de markt voor Bitters hem bood want hij ontwikkelde een recept voor een bitters waarvoor in 1866, vlak na het beëindigen van de Amerikaanse Burgeroorlog, door de Amerikaanse zakenman en drankenhandelaar W.H. Ware een eigen model fles gepatenteerd werd, uiteraard in de vorm van een vis. Het model en ook de latere variatie er op, waarbij de monding centraal ten opzichte van de bodem staat, zou razend populair worden en niet alleen in Amerika. Het is niet duidelijk waarom die modelwijziging is doorgevoerd. Mogelijk was het gewijzigde model gemakkelijker te maken.

Op het oorspronkelijke model staat rond het vissenoot de tekst ‘The Fish Bitters W.H.Ware Patented 1866 – W.H.Ware Patent 1866’ Dat laatste deel komt op het gewijzigde model niet meer voor.

W.H. Ware's Design patent dated Dec. 4. 1866.

Fisch's Bitters bestaan in een groot aantal

kleuren waarvan sommige slechts zelden voorkomen. Het meest courant is de kleur bruin of een nuance daarvan, die meestal voor een prijs van \$ 400 tot \$ 500 worden aangeboden maar ze bestaan ook in geelkleurig glas en (zeer zeldzaam) in blank glas. De absolute topper is de uitvoering in kobaltkleur, waar van slechts enkele exemplaren bekend zijn en waarvoor fabelachtige prijzen betaald worden. Al met al vormt een collectie Bitters flessen een kleurrijke aanblik.

DR. GOTTLIEB FISCH'S BITTERS.

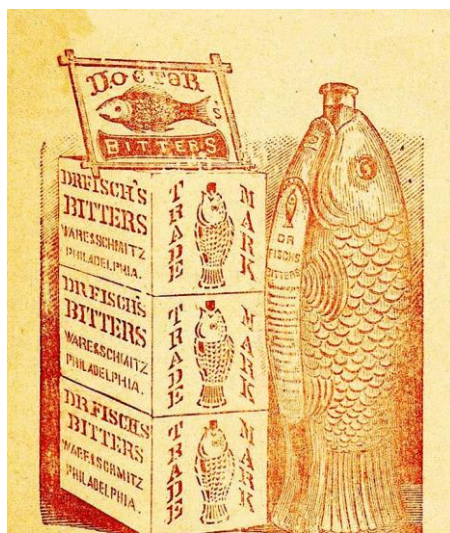
This preparation of the great Scientist, Dr. Gottlieb Fisch, of Germany, is based on the fact that, as all materials of the body are derived from Food, so all Vital Force, or Health, is derived from the Force stored up in Food. Dr. Fisch's Bitters enables the System to liberate and appropriate these Forces, creates Appetite, cures Dyspepsia, with its resulting Debility and lack of Nervous Energy; so tones the Stomach and Liver as to make Constipation and Biliousness impossible; reinforces the System so it can tide over bad results of changing climate, water, &c., and better endure the demands often unexpectedly made on its Force and Energy. Ladies in delicate health, aged persons, and all emaciated and weak after sickness, will rapidly strengthen by using this great preparation.

(Shape of the Bottle.)

Van links naar rechts Fisch's Bitters in kleurloos glas (zeer zeldzaam); licht honingkleurig bruin (zeldzaam); Aqua (zeer zeldzaam) en kobaltkleur (iconisch).

Aan het succes van Fisch's Bitters en dat van de concurrerende merken kwam gaandeweg een eind door de eerder genoemde *Pure Food and Drug Act* uit 1907. De drooglegging van 1920 betekende de doodsteek voor het product. Na de opheffing daarvan, in 1933, is de verkoop nooit meer op gang gekomen en zijn Bitters gaandeweg van de markt verdwenen. Maar.... zo gemakkelijk gaf deze vis zich niet gewonnen.

In 1876 had Kolonel Eli Lilly, een veteraan uit de Burgeroorlog, in Indianapolis een farmaceutisch bedrijf opgericht onder zijn eigen naam: de Eli Lilly Company. Tegenwoordig is dat de grootste leverancier ter wereld van geneesmiddelen voor de psychische gezondheid, met vestigingen in 18 landen, een omzet van 24 miljard Dollar en (in 2018) een personeelsbestand van 38.000. Dat was een spectaculaire ontwikkeling voor een bedrijf dat tussen 1922 en 1933 vanuit een armetierig fabriekje levertraan op de markt bracht in een op de Fisch's Bittersfles geïnspireerd model. Naar verluid gebeurde dat op aandringen van Eli Lilly's vrouw die tijdens de droogleggingsperiode in een antiekwinkeltje een originele Fisch's Bittersfles uit 1860 had zien staan.

DOCTOR FISCH'S BITTERS

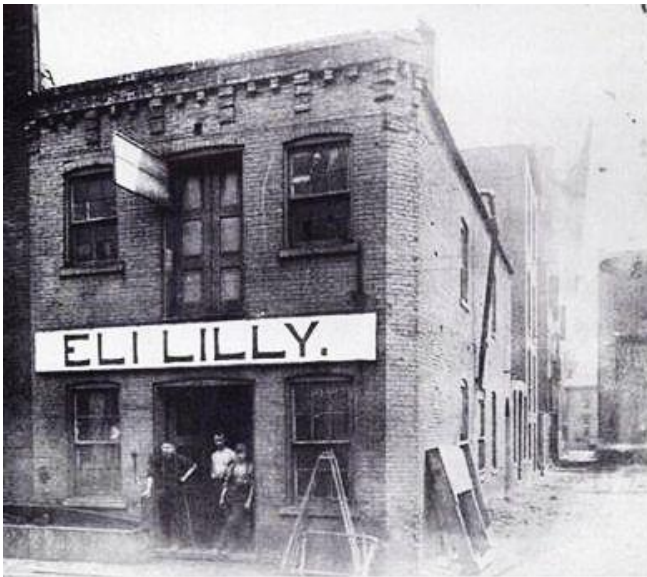
This **GREAT TONIC** Cures
**DYSPEPSIA, NERVOUSNESS,
DEBILITY, BILIOUSNESS,
CHILLS, FEVERS, and all
STOMACH DISEASES.**
STEWART, PR.

DOCTOR FISCH'S BITTERS

Soothes and Heals the **STOMACH**
of the **STRONGEST MAN,**
the **FEEBLEST WOMAN,**
or the **WEAKEST CHILD.**

MADE BY DR. GOTTLIEB FISCH
W. F. & SCHMITZ, Proprietors, 2 and 3 Granite
St., Philadelphia, Pa. For sale in Rock Island by
Smith & Benney.

De flessen werden gemaakt in vier inhouden, eerst met kurkmond, later ook met schroefdop. Evenals bij de Fisch's Bittersflessen was op de buik van de vis een etiketvlak aangebracht. Verder was het model meer gedrongen en daar door minder elegant.

De vier grootste modellen werden gemaakt bij de Fairmont Glass Company of Indianapolis. Het kleinste, een proefflesje, bij de in 1888 door de zakenman/apotheker Theodore Wheaton in New Jersey opgerichte fabriek voor farmaceutisch glaswerk. Die glasfabriek zou uitgroeien tot een bedrijf met 41 vestigingen in Amerika en in 20 landen daarbuiten. Onder andere de inmiddels verdwenen Belgische flaconnagesfabriek Momignies ging er altijd prat op te werken met Wheaton licenties.

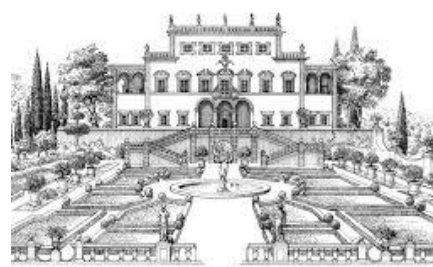

In het midden van de 20^e eeuw begon Wheaton een gedrongen model visvormige flessen te maken die aangeduid worden als 'Dr. Fisch's Bitters' maar die nooit hebben gediend als verpakking daarvoor. Volgens informatie van John Pastor werden ze uitsluitend leeg verkocht en waren ze bedoeld als decoratie of verzamelobject. Dat zegt iets over de populariteit van W.H. Wade's in 1866 gepatenteerde ontwerp maar daarmee was de carrière voor deze vis nog niet afgesloten. Toen die rond 1933 in gevaar kwam door de gevolgen van de drooglegging en het beëindigen van de levertaan productie bij Eli Lilly, zwom het diertje opnieuw de oceaan over om aan te komen bij enkele Toscaanse wijnboeren. Ten eerste bij Opici in het stadje Osimo, waar de meeste van ons nooit van gehoord zullen hebben. Het ligt onder Ancona aan de Oostkust, was ooit een havenplaats maar ligt door verzanding nu 30 kilometer landinwaarts. Een tweede adres was het wijngoed Antinori in het boven Florence gelegen Casciano Val di Pesa. Ook daarvan zal menig een nog nooit gehoord hebben, vandaar dat het in beide stadjes heerlijk rustig is.

Zeker na het, in normale tijden, stampvolle Florence is het een verademing om daar een terras op te zoeken, rustig te genieten van zowel het uiterlijk als de inhoud van onze iconische visvriend en tot de ontdekking te komen dat hier, in de Chiantistreek, ook heerlijke witte wijnen worden gemaakt..

De afstand tot Rome, waar onze zoektocht naar visvormige flessen begon, is van hieruit zo'n 300 kilometer – een goede drie uur rijden. We zijn bijna weer thuis.

Ik laat U in alle rust achter op dat terras. Het ga U goed, reiziger. Dank dat U hebt willen meereizen.

***Boven: Fles met viswijn,
Wijnhuis Opici, Osimo
Daarnaast: idem van wijnhuis
Antinori, Casciano Val di Pesa;
Onder: fles van onbekend merk
(en inhoud). Collectie Depot
Jenevermuseum Schiedam.***

SUMMARY

FISH-SHAPED BOTTLES

Compared with the 6000 years existence of glass, the story of the glass bottle is relatively short. Glass as a material was already known for 2500 years when, after the wars of conquest in Asia, Pharaoh Tutmosis III brought back to Egypt, craftsmen who were able to make hollow glassware. Among the beautiful unguentaria and other cosmetic vessels they produced, is the fish-shaped cosmetic bottle in the British Museum from the Amarna period (18th dynasty – ca. 1300 BC) of outstanding interest. (Page 4).

The vessel is shaped as a Nile Tilapia (*Oreochromis Niloticus*) that was considered a symbol for eternal life.

There are several other examples known (in 2017 a similar fish-shaped perfume bottle was sold by the Aphrodite Gallery in London for more than 100.000 Pounds) but none so beautiful as the Amarna bottle in London.

For the **Romans**, fish-shaped bottles had nothing to do with the afterlife, but with daily life. They used them chiefly to sprinkle ‘Garum’, a sharp, salty sauce, made from rotting marine animals, such as anchovy, sardines, salmon, tuna and shrimps, to which wine and herbs were added. Roman fish-shaped sprinkler bottles were primarily made in the Syrian/Palestine area during the 3rd century and often show a congruence. So the example in the British Museum find its equivalent in those in the Metropolitan Museum in New York as well as in the Museum in Zadar (Page 6). Those in the collection of the Römisch-Germanisches Museum in Cologne (Page 5) can find their counterpart in the Musee Gallo-Romaine Fourviere (Lyon, France).

Top to Bottom; Egyption unguarium, Aphrodite Gallery, 2017; 3rd Century Roman sprinkler bottles resp. British Museum; Musee Gallo Romaine Fourviere.

No fish-shaped bottle design has ever reached the popularity of that, patented in 1866 for the American liquor dealer W.H.Wade. His ‘Dr. Fisch’s Bitters’ was based on a recipe from the German scientist Gotlieb Fisch that became very popular. However, in 1905, a series of articles in ‘Colliers’s Weekly’ by the journalist Samuel Hopkins Adams disclosed the often false health claims of producers of Bitters and various quack medications. This led to the Pure Food and Drug Act from 1906/1907 and consequently to a decrease in the use of bitters. The prohibition of 1922 gave it the final deathblow. However, the fish-shaped bottle itself retained its popularity. From 1922 to 1933 the Eli Lilly company in Indianapolis, supplied cod liver oil in a similar bottle. Today, together with the

original Dr. Fisch’s Bitters, these are very sought after collectors’ items, largely due to the rich variety of colours.

Finally, in the middle of the 20th century, Italian winegrowers, looking for a way to promote their white Tuscan wines, introduced a fish-shaped bottle, the design of which was clearly based on the W.H.Wade patent from 1866. So it seems that in the course of more than 3000 years, fish-shaped bottles have been regularly re-emerging from the waters of oblivion. But – in ancient times the Egyptians expected that already, didn’t they?

EEN GREEP UIT DE COLLECTIE

VOORSTEL VOOR EEN NIEUWE VASTE RUBRIEK

Hans van Rossum & Theo Zandbergen

Nagenoeg alle leden van “de Oude Flesch” zijn verzamelaar. Over de tijd hebben die een leuke verzameling opgebouwd en daar genieten ze nagenoeg elke dag van. Vaak worden er over de tijd objecten toegevoegd. Misschien worden er ook wel objecten weer verkocht. Meestal om daarna weer een ander object aan te schaffen dat, laten we zeggen, de waarde van die verzameling verhoogt. We doen allemaal wel eens een aankoop waarvan we later denken, zou ik dat met wat ik nu weet weer aanschaffen. En, zo nu en dan moet je zeggen, nee dat zou ik niet meer doen. Op die manier krijgen die objecten als het ware een toegevoegde provenance door de verhalen die er omheen komen.

Al die mooie objecten, of hoe je ze ook wilt noemen, zijn in de privé-omgeving te bewonderen. Soms worden er objecten uitgeleend voor tentoonstellingen zoals een paar bevriende verzamelaars deden in 2011 voor het Thermenmuseum in Heerlen en later nog eens in 2018 voor het Patriciërshuis in Dordrecht. Die laatste tentoonstelling werd ook door veel van onze leden bezocht. U hoorde toen ook de verhalen bij die objecten. Kort en goed de objecten zijn in een tamelijk “kleine” omgeving te zien en de verhalen die er bij horen blijven ook in een kleine cirkel.

Een en ander was voor ons een reden het voorstel te doen aan de redactie van het “Glashistorisch Tijdschrift” een nieuwe rubriek te starten met de bovenstaande titel.

De gedachte achter dit voorstel is om objecten uit de respectievelijk verzamelingen aan de lezers van het ‘clubblad’ te tonen samen met het verhaal er omheen. Dat kan zijn de geschiedenis van de aankoop, wat de verzamelaar aantrok om het te kopen, de verdere zoektocht om bijv. het voorwerp te kunnen dateren, het herleiden van de afkomst, het meten aan het voorwerp, het zoeken in de boeken naar parallellen, de manier waarop het gemaakt is, ga zo maar door. Op die manier kunnen die objecten met een groter publiek gedeeld worden, maar vooral, de kennis kan gedeeld worden. Een aspect dat naar onze mening nogal driftig onderschat wordt. De contacten tussen verzamelaars zijn niet zo sterk zullen we maar zeggen. Uitzonderingen daar gelaten zoals de al hierboven aangehaalde ‘club’.

Dat delen van kennis is belangrijk. De voor het publiek toegankelijke informatie vanuit de musea is meestal alleen via catalogussen hoewel, steeds meer informatie komt via internet beschikbaar komt. De omschrijving bij de tentoongestelde voorwerpen vermeldt het meest noodzakelijke. De herkomst, de datering en bij sommige objecten de ontwerper cq. glasmaker. Daarbij komt dat (te) veel objecten nagenoeg ‘eeuwig’ rusten in de depots en we die dus niet kunnen zien. Door, als verzamelaar, ervaringsdeskundige, de kennis te delen kan het begrip in het algemeen vergroot worden. Dat samen met de enthousiaste verhalen die erbij horen. Vandaar ons voorstel.

Het belangrijkste is het verhaal. Niet te bescheiden zijn, schrijven kunnen we allemaal en wanneer er hulp nodig is kan die ook gegeven worden. Wat zouden we zeker graag willen zien in dat verhaal?

- De naam van het object,
- Is het gaaf of (enigszins) beschadigd,
- Waar werd het voor gebruikt,
- Wat je nog specifiek zou willen noemen waarom het voorwerp je interesse heeft,
- De techniek,
- Een uitgebreide beschrijving, oa. de kleur,
- Waarom is dit object bijzonder,

We denken aan een publicatie telkens op 1 pagina A-4 formaat. Aan de bovenkant een goede foto van het object met daaronder de vermelding van: - de afmetingen, wanneer mogelijke ook met het gewicht, - de herkomst met locatie en tijdperk, - de parallellen, ook een paar daarvan is al fijn. Eventueel kunnen die parallellen ook aan het eind van het verhaal gegeven worden. Al doende zullen we leren. Na, deze essentiële gegevens het o zo belangrijke verhaal. Wanneer er heel veel tekst is, heel leuk want dat maakt het object alleen maar interessanter, kan de publicatie ook over 2 pagina's verdeeld worden. Daar komen ook we wel uit.

Wanneer we op de boven beschreven wijze objecten uit onze verzamelingen gaan delen komen ze uit de privésfeer en kunnen ze door veel mensen bewonderd worden. Daarbij wordt de opgedane kennis ook gedeeld. Het is ook niet onwaarschijnlijk dat er reacties komen van lezers die dan ook in het blad opgenomen zouden kunnen worden. Dat je met elkaar meer weet dan op je eigen houtje blijft waar.

Je zou haast willen parafraseren met het gezegde “kom uit de kast”. Het object komt uit de privékast en wordt getoond en als schrijver ga je de kennis delen. Iedereen kan schrijven net zoals elk vogeltje zingt zoals het gebekt is.

Doe mee en laat aan de lezers zien wat voor moois er in je collectie is en deel je verhaal, deel je kennis.

We rekenen op jullie. Stuur je bijdragen aan: hrossum@gmail.com en theo.zandbergen@hetnet.nl

EEN GREEP UIT DE COLLECTIE VAN: Elisabeth & Theo Zandbergen

materiaal en conditie:

soda glas (cristallo); intact.

hoogte, diameter en gewicht:

15,7 cm.; ø kelk (cuppa) 9,5 cm.;

ø voet 8,0 cm.; gewicht 54,6 gram

herkomst:

Venetië of Toscane laat 16de eeuw.

beschrijving:

Venetiaans of Toscaans strokleurig wijnglas met een trechtervormige, bijna trompetvormige cuppa.

Ja, wanneer je zo'n glas tegenkomt, als verzamelaar van glas uit die tijd, dan moet je dat haast wel toevoegen aan je verzameling.

We liepen op de PAN in Amsterdam, zagen dit glas staan en omdat we samen verzamelen waren we gelijk ingenomen met dit glas.

Zo elegant.

Deze strokleur is typerend voor glazen uit deze tijd en kan het gevolg zijn van de aanwezigheid van (een overmaat?) mangaan en de inwerking van het UV licht door de jaren heen.

De stamconstructie die een **kuttrolf stam** genoemd wordt, is althans naar onze mening, bijzonder.

Het puntige onderste deel van de stamconstructie begint met een ovaal gedeelte dat a.h.w. via een hulsje en daarna via een platte knoop gezet is op een vrijwel vlakke voet. Daarna heeft een deling plaatsgevonden waardoor er een drievoudige holle spiraal is ontstaan. De stam eindigt dan in een miniem volglas deel waarop de kelk via een schijfje gezet is. Het schijfje vormt a.h.w. de bodem van de die prachtig gevormde kelk. Er is een klein en scherp pontil voel- en zichtbaar.

parallellen of referenties: (o.a.):

- Ritsema v. Eck, Glass in the Rijksmuseum, Vol. I nr. 28 pag. 34.
- Schlosser, Das Alte Glas, Braunschweig 1965, nr. 93 pag. 107
- Schlosser, Venezianer Gläser, Österreichisches Museum für Angewandte Kunst, Wien 1951, Tafel 14, heeft dezelfde stam
- Klesse, Glassammlung Klug, 1965, nr. 78, p.132/133
- Buckley, the Art of Glass, nr. 183(C.225-36) heeft dezelfde stam. Bij dat glas zijn er echter vleugeltjes aangezet.
- Metropolitan Museum NY, acc. nr. 91.1.1439, een nagenoeg gelijke parallel.
Kreeg deze parallel 31-05-'18 door van John Allaire.

provenance:

- Oude Italiaanse collectie.
- Frides Laméris, PAN Amsterdam.

EEN GREEP UIT DE COLLECTIE van:

Hans van Rossum

materiaal en conditie:

aubergine- en groenkleurig glas; intact, excellente conditie.

hoogte, diameter en gewicht:

15.7 cm | ø 5.8 cm | gewicht 70 gram

techniek:

vrij geblazen; voet en greep toegevoegd

datering en herkomst:

4^e eeuw AD; Oostelijk Middellandse Zeegebied

beschrijving:

Transparant purper of auberginekleurig glas, de hoge greep is gemaakt van transparant en vaal groen gekleurd glas. Elegant en peervormig lichaam, naar boven toe uitlopend in een hoge en dunne hals. De wijde en ronde mond is glad afgewerkt waarbij de mondrand eerst naar buiten is gevouwen en vervolgens naar beneden is gevoerd. Daarbij is een holle flens ontstaan. De sierlijke greep is van dun en plat glas waarbij ribben zijn aangebracht zodat meer grip bij het vasthouden ontstaat. De greep is eerst op de schouder van het lichaam gehecht, vervolgens naar boven gevoerd, met een scherpe bocht teruggevoerd om aan het onderste deel van de trechtervormige mond te worden gehecht. Tenslotte nogmaals omhoog gebracht om uiteindelijk op de mondrand te worden bevestigd. Om het bovenste deel van de hals is ter

decoratie een horizontale groene glasdraad kloksgewijs en met drie omwentelingen aangebracht. Als voet is een platte schijf aangebracht die licht ingedrukt is. Het restant van een pontil is zichtbaar.

opmerking

In de Romeinse tijd was de gebruikelijke naam voor dit type schenkan waarschijnlijk *lagoena*. Deze naam werd gebruikt voor kannen, gemaakt van klei, zilver, brons of glas die de volgende kenmerken bezaten: een dunne hals, een buikvormig lichaam en voorzien van een of twee grepen. (Hilgers 1969)

Deze kan is een van mijn pronkstukken uit de collectie. De vorm is intrigerend, maar tegelijkertijd ook eenvoudig, sierlijk en vooral elegant. Deze laatste twee kenmerken worden versterkt door de dunne hoge greep. Je kunt van deze Romeinse glaswerker uit de vierde eeuw AD wel zeggen dat hij een goed ontwikkeld en zelfs indrukwekkend gevoel voor schoonheid moet hebben gehad. Stel je voor: deze kan als deel van een tafelservies op een rijk gedekte tafel bij een gegoede Romeinse familie. Je mag hem niet meenemen, maar als je in de gelegenheid wordt gesteld deze schenkan aan te schaffen, ja dan is daar niet veel tijd voor nodig om te beslissen. Althans zo was het in mijn geval.

parallellen of referenties: (o.a.):

- *Roman Glass in The Corning Museum of Glass* - Vol. III, D. Whitehouse 2003 nr. 1187
- *Ancient Glass in the Hermitage Collection*, N. Kunina 1997 nr. 399

provenance:

- ex collectie C.A. Hessing, Laren (NL) 26 October 1998, verkregen gedurende de Jaren 90, collectie nr. 71

tentoongesteld:

- Thermenmuseum Heerlen (NL), *Romeins Glas, geleend uit particulier bezit*, exp. no. 75; 29 April - 28 Augustus 2011
- Museum Simon van Gijn Dordrecht (NL), Februari 2004
- Allard Pierson Museum Amsterdam (NL), *de Kunst van het Vuur*, exp. no. 58;

Nog een paar flesjes nodig? Ga jutten!

Coos van Deursen

Begin maart waren Ieneke en ik een daagje op bezoek bij vrienden van ons die al jaren op Texel wonen. In de middag brachten we een bezoek aan het dorpje Oudeschild, waar we al heel wat keertjes eerder waren geweest maar er was nu in het museum Flora (het Jutters- en Maritiem museum) een prachtige robe te bewonderen die door duikers in een kist in een wrak voor de kust was gevonden. Het bijzondere kledingstuk was echter niet aanwezig i.v.m. de conservering ervan dus deden we maar het met een levensgrote afbeelding. We keken rond in de zaal met de grote maquette van de rede van Texel. Een tafereel dat de jaren van de V.O.C. uitbeeldde met op de rede van Texel de vele zeilschepen, groot en klein en op grote panelen de namen van al die schepen die heen en weer voeren naar Kaap de Goede Hoop en Batavia. Met daarbij de vermelding van het aantal reizen dat ze maakten. Soms maar een of twee omdat ze waren vergaan in een storm of door kapers waren overmeesterd. En lange lijsten met de namen van de bemanningen, de officieren en de matrozen. En opvallend ook van metselaars! en timmerlieden die in de nieuwe kolonie de onderkomens voor het bestuursapparaat moesten bouwen. En soldaten, veel soldaten die de orde moesten bewaken en/of nieuwe gebieden onder “controle” moesten brengen. En in vitrines kaarten van de kust van Europa, Afrika en Azië aan de hand waarvan men ons Indië wist te bereiken daarbij gebruik makend van ogenschijnlijk primitieve hulpmiddelen zoals een kompas en sextant. Interessant en als u ook eens naar Texel gaat zeker een bezoekje waard.

Maar er was meer! In een nieuwe vleugel van het museum waren verschillende artefacten te zien. Voornamelijk objecten die door duikers uit de vele wrakken in de Waddenzee naar boven waren gebracht. En daar waren kostbare oude flessen bij die menig DOF-lid aan zijn/haar verzameling zou willen toevoegen. Ik laat u er even een paar zien. Voor de details zoals: uit welk wrak ze afkomstig waren e.d. zou u zelf de oversteek moeten maken.

En dat was nog niet alles. We hoorden een afkondiging dat in het Juttersmuseum, ernaast, iemand uitleg zou geven over de vele strandvondsten die daar over een periode in 80 jaar o.a. door een zekere meneer Spicht een heel bekende jutter. waren verzameld. In een grote. oude, uit planken opgetrokken schuur stonden een paar bankjes waarop wij en wat andere bezoekers in het halfdonker plaatsnamen. Vooraan stond een meneer. Een vrijwilliger verbonden aan het museum, die ons vertelde dat hij en zijn hele familie vóór hem tot het juttersgilde behoorde dat jarenlang van alles en nog wat, dat op het strand aangespoeld was, had verzameld en in de loods waar we zaten had opgeslagen. Hij stelde ons de vraag “wat wij graag aan het strand zouden willen vinden” en ons antwoord was vanzelfsprekend ... “een ouwe flesch!” Nou daar had hij een mooi exemplaar van. Hij liep even naar achteren en pakte een bruin, bolvormig flesje van een plank. En vertelde dat het afkomstig was uit de tijd van de V.O.C.

Er is een afbeelding van een bij met gespreide vleugels op te zien en de hele oppervlakte van het flesje is behakt met een fijn patroon van bobbeltjes en putjes. In dit flesje werd honing bewaard dat door de officieren onderweg naar de Oost werd geconsumeerd. (?) Zelf had hij ooit eens het flesje dat ernaast staat gevonden: een maggiflesje! Niet erg interessant dacht hij, stak het in zijn zak en toen hij het later aan de conservator van het museum liet zien was die een andere mening toegedaan, geen maggiflesje, een zeldzame vondst!

Tussen de flessen die aanspoelen zijn af en toe ook exemplaren waarin een opgerold briefje is gestopt. Door mensen ergens in een rivier of aan de kust in het water gegooid in de verwachting ooit eens te horen dat het op een grote afstand is gevonden en iemand de moeite heeft gedaan contact op te nemen met de afzender. We liepen vervolgens met hem mee langs alle voorwerpen tot we bij een enorme wand uitkwamen die van onderen tot bovenaan de nok gevuld was met planken vol flessen. Een kleine vier duizend!

Helaas was er geen mogelijkheid om ze van dichtbij te bekijken, daarvoor stonden ze te hoog. Maar hier en daar stond er toch ook wel wat “historisch” gebruiksglas tussen. Dus als u er ooit zelf een kijkje wilt gaan nemen, neem dan een verrekijkertje mee. Ook handig om langs het strand de vele vogels dichterbij te halen. En let goed op de vloedlijn want daar ligt het allemaal voor het oprapen.\

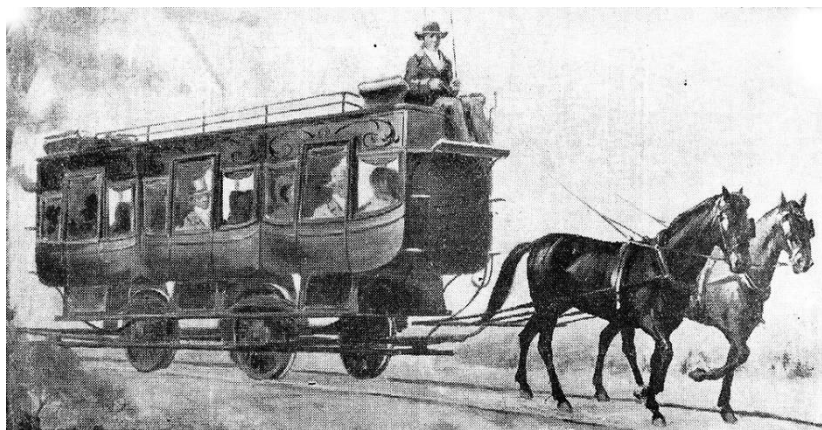
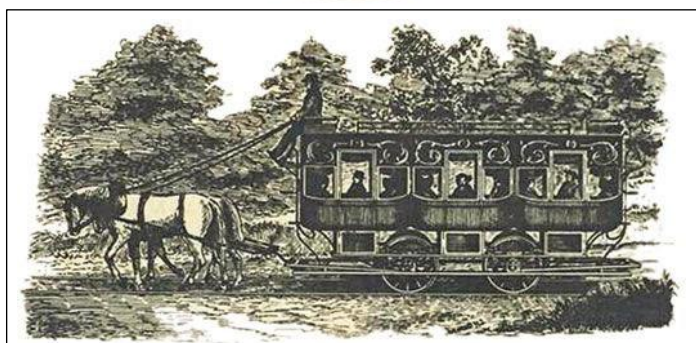
SUCCESS TO THE RAILROAD

Johan Soetens

Vier maal per jaar organiseert John Pastor, redacteur en uitgever van het blad 'Antique Bottle and Glass Collector' en directeur van de American Glass Gallery, een on-line veiling. Onlangs viel de 25^e editie van de ter gelegenheid daarvan uitgegeven catalogus bij mij in de bus. Zoals altijd een genoegen om in te zien en te genieten van de vormen- en kleurenrijkdom van het Amerikaans historisch gebruiksglas. Bovendien vaak een dankbare ideeënbron voor een artikel in ons eigen blad.

Meestal bestaat zo'n vijftien tot twintig procent van het aangeboden uit zakflacons, of 'flasks' in een grote variatie van zowel vorm en kleur als uitgeblazen voorstelling. Van presidenten, generaals en Amerikaanse adelaars tot maçonnieke symbolen, ster (Sunburst) en krul (Scroll) motieven.

Een bijzondere groep wordt gevormd door de 'Horse and Cart Railroad Flasks' die in de jaren 1830 tot 1850 in een groot aantal glasblazerijen werden vervaardigd, vooral in New England. Die populariteit is geen wonder als je bedenkt hoezeer de aanleg van die eerste, door paarden over houten rails getrokken 'treinen' het leven in Amerika veranderd heeft en de industrialisatie in gang heeft gezet.

Horse-drawn car of the Philadelphia and Columbia Railroad, vintage of 1832, en route to Paoli

Houten treinrails: het klinkt bijna ongeloofwaardig maar een paar jaar geleden kwam aan de kust van New Jersey zo'n stuk rails tevoorschijn, ooit in gebruik geweest voor transport van zand naar de nabij gelegen glasblazerij.

Van de Horse and Cart Railroad Flasks zijn twaalf uitvoeringen bekend die, zoals in Amerika gebruikelijk allemaal met een code worden aangeduid, n.l. met de letters GV plus een nummer. Zeven uitvoeringen hebben de tekst 'Success to the Railroad' en van nummer GV-11 is slechts één exemplaar bekend en dat is nog beschadigd ook maar veilig opgeborgen in het Corning Museum of Glass.

Het was daarom een verrassing in de bovengenoemde catalogus een bijna complete serie Railroad flasks aan te treffen.

We beelden ze hierbij gaarne af.

De vraagprijs schommelt tussen \$400,- en \$600,-

Voor de liefhebber hoop ik dat Bruintje dat kan trekken

RAILROAD FLASKS

By John Pastor

As a result of their highly detailed molds' affordability, subject matter and historical significance, Railroad Flasks have long been popular with collectors. They were blown at numerous glasshouses, primarily in New England and New York State, over a period of almost 30 years, from the early 1830's through the 1850's.

The flasks were blown to commemorate a new mode of transportation taking root throughout New England. One of the first American railways, a horse and cart, was a three mile long stretch. It was built to carry granite from Quincy, Massachusetts, for the Bunker Hill Monument near Boston. It began operation in 1826.

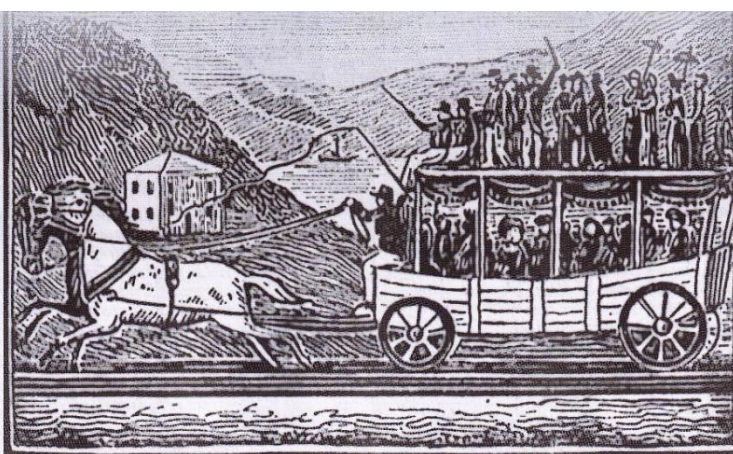
The proliferation and popularity of railroads spread rapidly throughout the 1830's and 1840's. This mirrors the time period of when many of these early flasks were blown. There are twelve different railroad molds charted by McKearin, (fourteen if you include the GV-3a and GV-7a). The horse-and-cart is depicted on twelve of the fourteen different molds. In addition, the slogan 'Success to the Railroad' is embossed on seven of those molds.

The lone standout is the distinctive GV-11 mold. An exceedingly rare flask, which McKearin notes may be an error, with only a single example known. It resides in the Corning Museum of Glass, Corning, NY.

It may be argued that perhaps no other form of transportation had a greater impact on the growth and industrialization of America during the 19th century than the rail

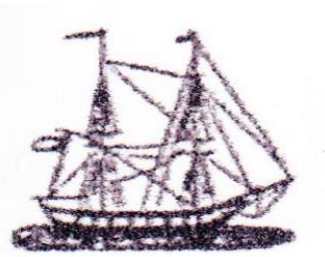

Replica (1920-1950) of a Railroad Flask, Clevenger Bros. Glass Works N.J. Collection Corning Museum of Glass. Three brothers started a small furnace in their backyard after losing their job due to the Depression and the introduction of automatic bottle blowing machines. They produced reproductions of early American glassware, often in vibrant colours, such as amethyst. (JS)

DE SMOKKELKOTTERS VAN SCHIEDAM EN ROTTERDAM

Wim Snickers

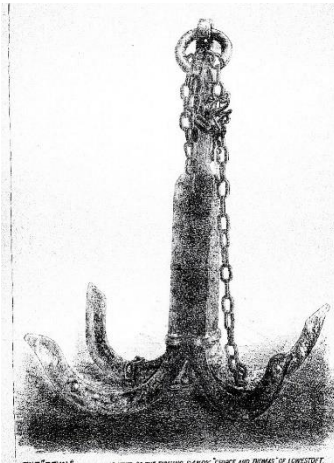

In de laatste decennia van de 19^e eeuw was het onrustig op de Noordzee. De vissers kregen soms te maken met roof en geweld door vissers van andere nationaliteiten. Drank speelde een grote rol bij deze gang van zaken. Er waren de drijvende drankwinkels, die op zee drank verkochten aan vissers. Dikwijls waren deze schepen van een heel klein bedrijfje. Maar in Schiedam ontstond een groter bedrijf met een groot aandeel in de drankverkoop. Er kwam een internationale samenwerking tot stand om de misstanden op de Noordzee te lijf te gaan en het op volle zee verkopen van sterke drank aan de vissers werd verboden.

Nieuwe vistechniek en nieuwe bedrijven

Deze ontwikkeling had verschillende oorzaken. Veel meer landen gingen op de Noordzee vissen. De manier van vissen veranderde ook en daarmee het type schip. Men viste met bomschuiten (platbodems) op een passieve manier met drijfnetten. Hierbij hangen stukken net van 30x16 m, aangehouden met een “reep” aan drijfnetjes, tot wel 4 km lengte, als een gordijn in het water. Dit werd vervangen door actieve schrobnet en trawl visserij. Uit dezelfde tijd zijn ook gevallen bekend van agressie onderling door de vissers. Uit november 1870 voer een Engelse visser met zijn trawl net dwars door het drijfnet van een Nederlandse collega. Toen hij bezig was de vis en stukken

net aan boord te nemen ontstond een gevecht tussen de vissers. Hierbij kwamen zowel Nederlandse en Engelse vissers hun landgenoten te hulp. Hierbij werden schepen beschadigd en er werd met stenen (die men blijkbaar aan boord had) en met flessen gegooid. In die tijd verschenen er ook op de Noordzee schepen met een bijzonder “verdienmodel”. Zij verkochten op zee tabak en jenever. Zolang dit niet in de territoriale wateren van een land gebeurde, konden de autoriteiten daar weinig tegen doen.

Afbeelding van een “devil” uit het hieronder genoemde rapport van Higgings. Deze hing aan de boeg van een vissersboot onder de waterlijn. Daarmee werden drijfnetten stukgevaan en de vis geroofd. Vooral Belgische vissers uit Oostende waren berucht. Dit apparaat werd in België in maart 1882 verboden, maar daarna gebruikten de vissers een soort drijfanker.

Een uitvoerig verslag in de krant

De kranten melden in 1878 al verschillende al voorvallen met drankschepen. In augustus 1881 schreef de Londense correspondent van de NRC een uitvoerig relaas over de gang van zaken. Zoals in die tijd niet ongewoon was namen ook andere kranten dit verhaal over.

‘Deze bomschuiten (bunboats) zijn niet anders dan drijvende kroegen, waar men ook tabak, sigaren en andere zaken kopen kan. Maar sterke drank vormt het hoofdbestanddeel der lading, en wel jenever van zodanig gehalte dat men het domweg vergif dopen moet. Sommige getuigen hebben gezegd dat ‘vitriool’ er in gemengd wordt en dat het zwelgen van het mengsel een deels bedwelmende, deels dolmakende uitwerking heeft. Enige zeelui worden als razend, anderen krijgen toevallen. Kortom het drinken van het vocht dat de zogenaamde Dutch coopers of bomschuiten verkopen maakt hen ongeschikt voor hun werk’.

De correspondent haalt een voorval uit november 1878 aan. Het betrof de *Josephina Margareta* (uit Amsterdam) dat bij Yarmouth door de autoriteiten was opgebracht omdat het zich in de territoriale wateren bevond. Deze had aan boord: *Tabak (192 pond), ‘cavendish’ tabak (21 pond), 27 kistjes fijne sigaren (31 pond). Zeven vaten jenever met in totaal 3785 liter. Verder nog 7 kisten “perfumed spirits”.* De correspondent vervolgt zijn verhaal: **‘Deze bomschuiten voeren een vlag, of anders een mand, waaraan men ze makkelijk kan herkennen. De meeste drijven ruilhandel in goederen, lijnen, wantnetten, ook vis. Maar ook blank geld wordt gaarne aangenomen, dat spreekt vanzelf. Hoewel het bewezen is, dat enkele bomschuiten van Engelse oorsprong zijn, of door Engelse reders in het buitenland toevende (Brocklesby in Bremerhaven werd meermalen genoemd) worden uitgerust, zo lijkt het uitvoerig getuigenverhoor voor den commissaris Higgings, hoegenaamd geen twijfel of de meeste deze dobberende herbergen worden in Nederlandse havens uitgerust, en wel voornamelijk te Nieuwediep (Den Helder). Meer dan een getuige heeft verklaard dat hij daar zoveel Engels vistuig, de vermoedelijke opbrengst der bomschuiten, heeft gezien, dat men daarmee voor luttel geld ettelijke trailers, naar Engels want zou hebben kunnen uitrusten.**

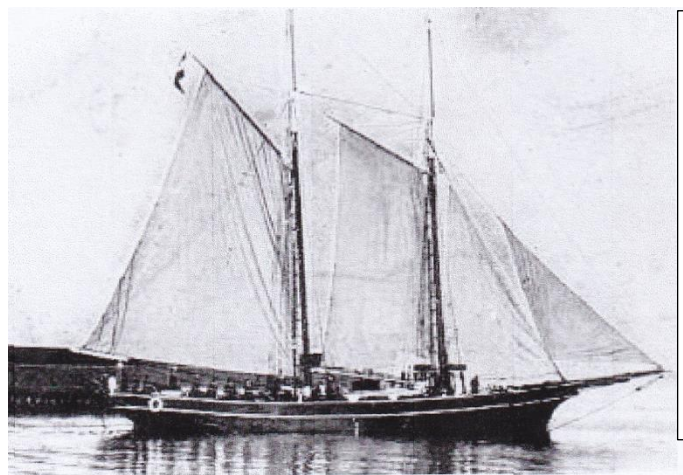
Dit is een ernstige zaak en verklaart de diepgewortelde haat, die in alle Engelse kustplaatsen tegen Nederland en de Nederlanders bestaat. De klachten gelden niet alleen de reders of eigenaars der bomschuiten. Maar ook de Nederlandse regering die de uitrusting gedoogd en door haar vergunning de officiële stempel drukt op een schandelijk misbruik, zonder zich om de verderfelijke gevolgen te bekomen.’ Tot zover het verslag van de NRC.

Veel van deze duistere zaken, die al heel lang plaats vonden, zullen wel nooit bekend worden. Den Helder

(Nieuwediep) is de oorsprong ervan. Bekend is in 1877 de *Merchant* (de ex *Betsy* van 42 ton, gebouwd in 1858). Deze is in mei 1881 bij de Engelse kust overvaren door een stoomschip en gezonken. Daarbij is een bemanningslid verdrongen. In 1878 is de *Zwaluw* bekend. Ook uit den Helder kwamen de *Kenau* en de *Zwerper*. In 1880 wordt de *Twee Gebroeders* genoemd. Waar de *Nooit Gedacht* de thuishaven heeft is niet duidelijk. Maar dit Nederlandse schip opereert omstreeks 1900 ook vanuit Duitse havens. Dordrecht was de thuishaven van de *Eva* en de *Mary*, maar deze schepen vertrokken dikwijls uit Hellevoetsluis. In Maassluis hoorden in 1881 de kotters *Nieuwe Onderneming*, *Cosmopoliet*, en de *Merchant* (kapitein Frederiksen). Het is niet duidelijk wie de eigenaren zijn, misschien wel Roelofs en Frederiksen. De kotters en de kapiteins (bij een schip werd altijd ook de kapitein genoemd) zien wij later terug in Schiedam want daar ontstond een echte rederij, gecombineerd met een handels bedrijf.

Wetgeving en maatregelen

Op de Noordzee was het een chaos. In opdracht van de Britse 'Board of Trade' kwam W. Higgings in 1881 met een rapport over o.a. belastingontduiking en accijnzen, smokkel, zeeroof, en gewelddadigheden. In oktober 1881 was er in Den Haag een conferentie geweest en de landen rond de Noordzee werden het in 1882 over een aantal zaken eens. Zo kwam er politieel toezicht door marinevaartuigen. Alle landen brachten samen 20 schepen in en alle landen mochten alle schepen inspecteren.

Links:

De gaffelschoener Hr. Ms. Argus (1882-1911) was een Nederlands

schip voor politie-toezicht op de visserij op de Noordzee.

Rechts:

De Reders en Stuurlieden moesten zich ook verdiepen in wat de nieuwe wetten inhielden.

Adv. Juni 1884

Nederland bracht de zeilschoener 'Argus' en de 'Bonaire' in. Na 1889 volgden nog de stoom/zeil schoeners Hr. Ms. *Zeehond* en Hr. Ms. *Dolfijn*. De vissersschepen moesten visserijnummers op zeil en boeg voeren Maar één ding was niet geregeld: de verkoop van sterke drank. Dit werd pas na een nieuw onderzoek vastgelegd. Ook onze regering stelde een onderzoek in naar de verkoop van sterke drank: '*En het verwonderde niemand dat Nederland in dit opzicht het meest schuldige land was*'. Voor de drankverkoop was er een speciale conferentie voor nodig van 10-25 juni 1886 te Den Haag. Op 16 november werd een overeenkomst getekend. Aan personen aan boord van vissersschepen mag geen sterke drank worden verkocht of geruild met aan boord zich bevindende goederen. Als het alcoholpercentage boven de 5 % is werd dit al als sterke drank beschouwd, wat wel zeer rigoreus is. Wel mocht aan de vissers 'provinciën en andere artikelen tot hun gebruik dienende' worden verkocht. Maar dit was afhankelijk van een vergunning door de Staat van het betreffende land. Deze 'winkelschepen' moesten als herkenningsteken een witte vlag met in het midden een zwarte S voeren. Voor Nederland werd dit in een wet op 7 Augustus 1888 vastgelegd. Deze wet was met grote meerderheid in de Tweede Kamer aangenomen. Tegen was mr. J.G. Patijn, die de belangen van Schiedam verdedigde. De branderijen leverde de staat immers jaarlijks 22 à 23 miljoen gulden op. Wegens Franse bezwaren trad deze wet echter pas in werking op 25 mei 1894. Twaalf jaar nadat er voor het eerst over was gesproken!

Jenever en odeurs

De rust op de Noordzee keerde weer terug. Niet dat de 'coopers' verdwenen. In 1886 koste een liter jenever in Nederland 80 cent. Hiervan was 57 cent accijns. Nederland had een zeer hoge accijns; Duitsland daarentegen slechts 4,5 cent voor dezelfde hoeveelheid. Op zee werd de jenever verkocht voor 1,30 gulden. Toen de verkoop van sterke drank later werd verboden verkocht men wel een "likeur" van 5%. Wat wel veel verkocht werd was eau de cologne, dat vissers in plaats van jenever dronken. In Schiedam werd een "handel in jenever en odeurs" opgericht dat zich met 'cooperen' bezig hield. Wat men in rapporten van de lading van opgebrachte schepen nog al eens vermeldt ziet is de aanwezigheid van 'Haarlemmer olie'. Het oude drankje dat tegen iedere kwaal goed was. De schepen mochten wel drank aan boord hebben

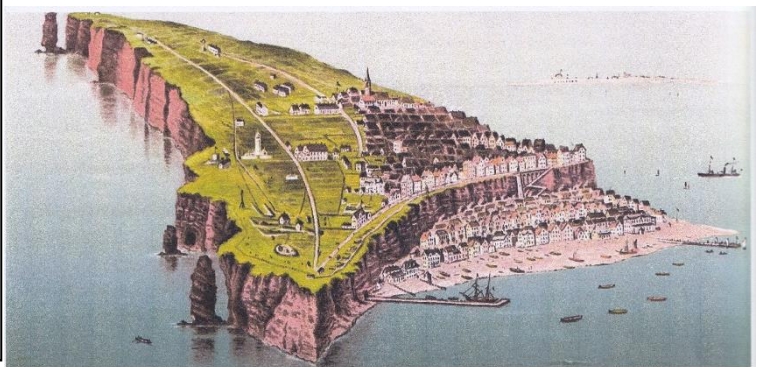
voor eigen gebruik. Volgens Ary Hoogendijk in zijn boek *'De grootvisserij op de Noordzee'* uit 1893 kreeg de bemanning van 12-15 koppen voor de acht maanden per jaar dat men viste 140 liter jenever mee.

Bijna alle bedrijven die 'scheepsvictualiën' aan vissers leverden verkochten ook jenever. Er is echter geen naam of merk bekend van deze jenever. Wel van de brouwerij van 'scheepsbier'.

Rechts: Helgoland omstreeks 1900. Dit is een klein eilandje van 1,7 km² in de Duitse bocht. Het was tot 1814 Deens, daarna werd het Brits en vanaf van af 1890 Duits. Het was een bekend smokkeiland. Het had maar een kleine aanlegsteiger en zo te zien ook nauwelijks haven faciliteiten.

Langs de Nederlandse en Belgische kust waren er bedrijven waar je Engelse visserijbenodigdheden kon kopen. Soms nog zeilen met de letters/nummer van het vissersschip. Er waren, naast de coopers, ook vooral Joodse handelaren die deze bedrijven bevoorraadden. En misschien was er ook wel een Engels keten van afnemers? Die ook wel eens bestellingen plaatsden? De "Dienst van de in- en uitgaande rechten en accijnzen" hield veel zaken bij, in verband met de teruggaaf van accijns op jenever die al was betaald bij het afleveren door de distilleerderij. De teruggaaf was al vóór dat men uitvoer naar een buitenlandse haven! Dit was dan wel niet het geval, maar daar had men iets op gevonden. De schepen werden uitgeklaard naar Helgoland een bekend smokkelnest. Heel af en toe naar IJsland.

Nog tientallen jaren kon in de krant onder Zeetijdingen bij de uitgeklaarde en binnengekomen schepen bestemming Helgoland lezen, terwijl de schepen alleen maar richting Britse kust waren gevaren. Helgoland was een klein eilandje in de Duitse bocht. Ook toen de wet van 1888 de verkoop van sterke drank op zee verbood en men pas de accijns kon terugvorderen na tonen van een certificaat dat de jenever ook daadwerkelijk in een buitenlandse haven was verkocht.

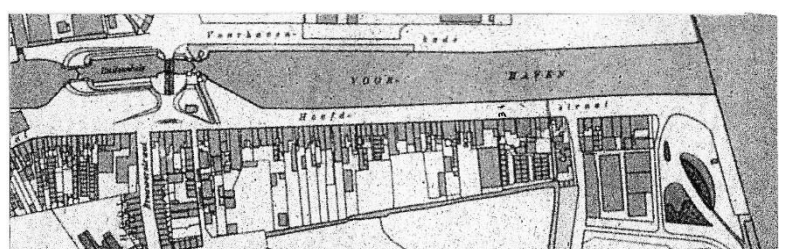
De "Dienst" meldt dat een kotter uit Maassluis in de eerste 8 maanden in 1881 verkocht: 2247 liter sterke drank, 2725 kg tabak en sigaren, 15 paar schoenen+19 paar klompen. En ook nog 12 harmonica's. Zouden de vissers dit allemaal zelf verbruiken en wat moeten zij met die harmonica's? Uit 1885 geven wij hier van enkele schepen de hoeveelheid verkochte jenever in liters: Zwaluw 5183 l. ; Cosmopoliet 2493 l. ; Noordster 2648 l. ; Merchant 2493 l. Toen in 1899 een kotter overging naar een andere eigenaar, troffen de beampten bij inspectie een grote hoeveelheid oncertificeerde jenever en eau de cologne aan. Een begeleidend certificaat is vereist bij vervoer van sterke drank. Volgens de autoriteiten waren er in 1885 zo'n 8 à 10 Nederlandse coopers actief en ook nog Belgische en Engelse, die soms in Nederlandse havens werden bevoorraad. De 2 à 3 Duitse coopers opereerden veel onder de Nederlandse kust, maar verkochten geen drank aan Duitse vissers.

Schiedam

In de tweede helft van de dertiende eeuw kwam er in Holland weer bewoonbaar land bij tussen de "oude" dijk en de rivier die wij nu kennen als Nieuwe Maas door de aanleg van de nieuwe 'Schielands Hoge Zeedijk'. Deze liep van de Hollandse IJssel tot aan de kust. In Schiedam was de huidige Hoogstraat en de Dam onderdeel van dit dijkstelsel.

Hoofdplein en de Hoofdstraat in 1915. De straat was ook hoofdwaterkering en bij extra hoog water werden er vloedplanken aangebracht in de doorgangen en openingen van de doorlopende bebouwing. Pas in begin 20^e eeuw werd het gebied tussen het Hoofd en Vlaardingen in cultuur gebracht en werd het een aaneengesloten industrie gebied. Achter de Hoofdstraat ontstond de woonwijk de "Gorzen". In het kader van de Deltawerken werden de panden afgebroken en in de jaren tachtig vervangen door een damwand/dijk.

Maar deze Dam in de Schie lag op grote afstand van de rivier. Buitendijks was een groot gebied dat nog onderhevig was aan eb en vloed. In deze Dam kwam een uitwateringsluis en een overtoom, waar kleine schepen over de dijk getrokken werden, om hun weg te vervolgen. Of waar de lading werd in grotere

schepen overgeladen. De huidige Lange Haven / Buitenhaven / Voorhaven werd bevaarbaar gehouden, want dit was van belang voor een van de belangrijke steden van die tijd: Delft. Waar deze vaarweg uitkwam bij de Nieuwe Maas ontstond een kleine nederzetting: het Hoofd. Later kreeg Delft toestemming om vanaf Overschie zijn eigen toegangskanaal naar de rivier te graven en ontstond Delfshaven.

Het Hoofd, in feite bestaande uit een Plein, de Hoofdstraat en aanliggende straten, groeide in de 19^e eeuw uit tot een zeemanskwartier. Er vestigden zich bedrijven, die iets met de scheepvaart te maken hadden, zoals transportbedrijven en de zeilmakerij van Mak. De Hoofdstraat had een aaneengesloten bebouwing. Bij extra hoog water werden de toegangsopeningen naar de bedrijven en de achterliggende huizen met planken waterdicht afgesloten. De 'Hoofdenaars' woonden boven of tussen de bedrijven en de arme sjouwers, zeelieden of zalmvissers dikwijls achter de panden in gangen, sloppen en hofjes. Soms alleen toegankelijk via een trap naar een laag gelegen grond waar hun woninkjes lagen.

Er kwamen regelmatig zeeschepen uit het Oostzee gebied met graan voor de

Schiedam heeft zelfs korte tijd een eigen regelmatige dienst op Londen gehad. Het schip was speciaal uitgerust voor veetransport.. In een groot gebied rond de stad waren er spoelingboeren, die vee vetmestten met het restproduct van de branderijen, de spoeling. Het slachtvee werd levend geëxporteerd. Advertentie 30 april 1857.

branderijen. Later kwamen ook wel Engelse kolenschepen uit New Castle. Maar dit verdween allemaal naar Rotterdam, waar men al veel verder was dan de lading in manden te vullen en dan naar de wal te dragen. Op de Hoofdstraat waren ook veel kroegen, waarvan enkele heel berucht waren. Ook voor gerieflijk vertier waren er mogelijkheden.

Een nieuwe rederij in Schiedam

Op 9 maart 1883 werd een bijzonder bedrijf opgericht. 'Van Engers, Roelofs en Co.'. Deze ging zich bezighouden met scheepsrederij en handel in koffie, thee, tabak, jenever en odeurs. De oprichters waren M. van Engers, koopman. A. Roelofs, koopman en A.C. Frederiksen, schipper.

Michiel van Engers, (Hellevoetsluis 1839 – Schiedam 1909) vestigde zich in 1863 in Schiedam. M. van Engers & Co. nam in 1886 een slijterij over en had vanaf 1887 ook een kleine distilleerderij op de Hoofdstraat. Maar daarnaast importeerde en handelde hij in vogels en wilde dieren. En hij handelde in van alles en nog wat.

Adrianus Roelofs, geboren in 1822 kwam uit Maasluis en stamde uit een familie van Rijnschippers.

Anders Christian Frederiksen, geboren in 1843 in Denemarken, was zeeman en huwde in 1868 met de Schiedamse Hendrika de Roo. Ook zij had een beroep: tapster. Op hetzelfde adres op de Hoofdstraat waren ook veel publieke vrouwen ingeschreven. Zij kwamen uit het hele land en vertrokken na verloop van tijd ook weer naar elders.

De schepen

De "smokkelkotters", zoals de Hoofdenaars ze noemden, waren dikwijls oude Engelse vissersschepen die voor hun nieuwe taak waren aangepast. De rederij en haar schepen waren regelmatig in het nieuws.

Van enkele schepen volgen hier gegevens: bouwjaar; *ex-naam*; tonnage; jaar en nieuwe *naam* van schip. Na 1898 werd "Ossedrijver & Roelofs" de reder, die het schip meestal een nieuwe naam gaf.

1864 *Prince of Wales*, 46 ton ; vóór 1886 *Cosmopoliet* ; 1898 *Rebecca*

1870 Onbekend , 48 ton ; vóór 1884 *Noordster* ; 1898 *Maria*.

1873 *Nettle* , 47 ton ; vóór 1884 *Merchant* ; in 1886 verkocht naar Engeland

1864 Onbekend , 49 ton ; 1886 *Maria*

Hun kotter *Nieuwe Onderneming* (kapitein D. van der Pijl) is in mei 1885 op zee gezonken. Bemanning gered en in Harlingen aangebracht

Daarnaast had Van Engers Roelofs & Co. nog de 'Schooner-brik' *Bertha* (verkocht in 1891) en de 'Schooner' *Volharding*, gesloopt in 1886..

'Cooperen' en Protesten

Kranten bleven aandacht schenken aan 'cooperen'. De Londense correspondent der NRC meldt dat het vaartuig 'The Merchant' in juni 1886 zou zijn opgebracht wegens smokkelarij op de Engelse kusten. De heren Van Engers, Roelofs & Co. protesteren tegen deze bewering. Zij betogen dat hun kotter alleen werd vervolgd wegens het aan boord hebben van accijns goederen in ongeoorloofde verpakking. Zij menen te kunnen bewijzen dat hun schip slechts een handel dreef, die minstens even moreel is als die door veel grote handelshuizen in Indië en Afrika wordt uitgeoefend. Maar de correspondent van de NRC heeft een andere mening over het moreel gehalte der 'coopers': **'De handel door deze zeilende drankwinkels gedreven aan boord der vissersvaartuigen is aanleiding tot vechtpartijen en zelfs doodslag. Om de drank te bekommen, die de 'coopers' slijten, betalen de vissers met het eigendom der reders, zoals tuig. Deze misdaden hebben dan ook op de te 's Hage gehouden conferentie doen besluiten strenge**

SCHIEDAMSCHE
STOOMBOOT-VEREENIGING.
 Het Nieuw gebouwde en tot
 Vervoer van Goederen en Wee
 weingorigt Nederlandsch Stoomschip
SCHIEDAM, Kapt. G. S. ZEEMAN, vertrekt van
SCHIEDAM
 NAAR
LONDEN
 Dinsdag den 21 April, des morgens.
 Nadere informatie zijn te bekomen ten Kantore van
 de Cargadoors **SEEUWEN & Co.**, te **SCHIEDAM**
 en **ROTTERDAM**.

Te Schiedam ligt in lading naar
NEW-YORK,
 het Snelzeilend
 Gekoperd Nederl. Barkschip
AKYAB,
 Kapitein J. J. KLEIN.
 Adres bij **P. A. VAN ES & Co.**,
 te **Rotterdam** en **SEEUWEN & Co.**, te **Schiedam**.

maatregelen tegen het cooperen te nemen.’ Tot zover de NRC.

Als de Engelse rechter het schip vrijgeeft, omdat niet kan worden aangetoond dat het zich bevond in de territoriale wateren, (drie mijl = 5555 m uit de kust) dan dient de rederij dikwijls een eis tot schadevergoeding in wegens onrechtmatige aanhouding.

Acties onder de Nederlandse kust

Er is, voor zover bekend, geen afbeelding van een Nederlandse smokkelkoter. Op de foto (van vóór 1915) een houten vissersschip, de 'LT 554 Prospector' van 59 ton, uit Lowestoft. Veel smokkelkoters zijn vroegere vissersschepen uit die plaats. (Lowestoft Maritime Museum)

In het Algemeen Handelsblad van 18 april 1875 stond een bericht dat Engelse vissers niet alleen niet onder de Nederlandse kust hier visten maar ook Nederlandse vissersschepen enterden. Zij vernielden netten en namen drank en

andere spullen mee. In december 1884 enterden drie loggers uit Yarmouth de Duitse cooper *Diedrich* hij de Hollandse kust en roofden op gewelddadige manier tabak, drank en andere waren.

Uit de Staatscourant van 16 maart 1894: Ter hoogte van het lichtschip de Haaks merkte het politionele vaartuig Hr. Ms. *Argus* het Nederlandse schip *Noordster* (kapitein P. Groeneveld) op, omringt door Engelse vaartuigen. Zij kon geen kentekens onderscheiden en dacht dat de *Noordster* werd gemolesteerd. Bij nadere inspectie bleek dat deze slechts jenever en tabak aan het verkopen was. Maar dit was dus volkomen legaal! Er werd ook een Brits oorlogsschip in de buurt gesignaleerd. De wet van 1888 pas op 25 mei 1894 effectief!

Cosmopoliet opgebracht

Volgens de nieuwe wet kon aan afzonderlijke schepen een vergunning als ‘winkelschip’ worden verleend.

Op 21 mei 1894 kreeg de *Cosmopoliet* zo’n vergunning.

Uit de Nieuwe Schiedamsche Courant van 11 augustus 1897: “De *Cosmopoliet* (kapitein Struijs) is door Engelse tolbeamten betrappt en naar Aberdeen opgebracht. Het schip, dat een zogenaamd drijvend logement is had 2000 pond tabak, 360 kisten sigaren, 67 flessen wijn en 463 flessen jenever aan boord. De bemanning (5 koppen) moest ieder 2000 mark boete betalen.’ Tot zover de krant.

Een paar opmerkingen: ‘Logement’ zal wel hetzelfde zijn als ‘winkelschip’. Opmerkelijk dat ieder bemanningslid 1000 mark moest betalen. Niet alleen was dat een enorm bedrag, maar ook nog in een vreemde valuta. Zoals gewoonlijk protesteerde de rederij en eist ook nog een schadeloosstelling. Een rechter oordeelde dat het schip inderdaad op dat moment buiten de territoriale wateren was, zoals de kapitein beweerde. Uit de kranten van augustus 1897: **Wij ontvingen het navolgend schrijven, dat wij gaarne een plaats verlenen, luidende:**

‘... dat de voorstelling der feiten, zoals in bewuste mededeling opgesomd, grotendeels geheel onjuist te noemen is; o.a. wordt gezegd dat ook jenever aan boord gevonden werd en is zulks volkomen in strijd met de waarheid ; dat weliswaar ten gevolge van een gerezen geschil met de Engelse tolbeambten het schip naar een naburige landingsplaats werd opgebracht, maar dat reeds nu door de Engelse rechter een beslissing van het geschil ten gunste van de firma Engers, Roelofs en Co. gegeven is ; dat door deze verkeerde en onware voorstelling en in het bijzonder door de qualificatie van smokkelhandel de belangen van genoemde firma in grote mate geschaad worden ; dat zij nu op grond daarvan U dringend verzoeken in Uw blad te willen kennis geven dat bewuste mededeling van alle grond ontbloomt blijkt te zijn geweest onder opgave van de ware toedracht der zaak.’

De opmerkelijke levensloop van de kotter Eva

Op de hoek van de Hoofdstraat en het Hoofdplein was het grote terrein van M. van Emden. Hij handelde in touwwerk, zeilen, scheepsbenodigdheden en oude metalen. Zijn zoon Hartog (Schiedam 1860- New York 1923) was in 1894 naar Amerika geëmigreerd. Aanvankelijk opgeleid als leraar boekhouden, begon hij in maart 1889 in een verbouwd woonhuis (3.5 x 8.5 m) op de Hoofdstraat een heel kleine distilleerderij. Al in december 1890 ging deze failliet. Maar juist een maand eerder was de kotter *Eva*, (kapitein H. van Pelt) die H. van Emden had gekocht, voor haar eerste reis vanuit Schiedam uitgeklaard naar Helgoland. Deze kotter was waarschijnlijk de oude kotter *Eva* van H. van der Schulp uit Dordrecht. Bij terugkomst in Schiedam, een maand later, legde de curator beslag op deze kotter. De *Eva* werd overgenomen door de aannemer K. Sneijders de Vogel. Dit was het enige schip van dit bedrijf. Een bericht uit de kranten: De kotter *Eva*, kapitein R. Struijs is in de nacht van 21 oktober 1893 bij Schouwen gezonken. Uit de Nieuwe Schiedamsche Courant van 26 oktober 1893:

‘Wij vernemen het volgende: Twintig oktober werd het kotterschip *Eva*, komende van de Engelse kust naar de Nieuwe Waterweg op de Noordzee lek. Toen het volk bemerkte dat het schip zinkende was begaven zij zich met eigen boot naar het in de nabijheid zijnde vissmak ‘O 109’ (Ostende). De schipper beloofde hun voor 11 pond sterling (£ 132) in de Nieuwe Waterweg te brengen. Van de *Eva* hadden zij nog enig goed kunnen mede nemen. Toen zij in de Waterweg aankwamen en het geredde goed aan dek werd gezet, misten de schipbreukelingen verschillende voorwerpen. Te Maassluis aangekomen deden zij aangifte dier vermissing en het onderzoek van de politie deed het grootste gedeelte voor de dag komen op het vaartuig dat hen had aangebracht.’ Tot zover de krant.

Te koop aangeboden :
 Het zeer goed onderhouden
KOTTERSCHIP,
 genaamd „*Waterlelie*“, groot 41 Reg. tonnen
 met of zonder volledige inventaris.
TEVENS: twee nog zeer goede **SLOEPEN.**
 Te bevragen bij de firma v. **ENGEL ROE-
 LOFS & Co.**, Hoofdstraat, *Schiedam*.

Advertentie in de *Vlaardingsche Courant* van 23 juni 1897.
*Het schip ‘Waterlelie’ was pas in die maand aangekocht door
 Van Engers Roelofs & Co. Het werd verkocht aan
 Ossedrijver & Roelofs, die het schip onder de naam ‘Regina’
 in de vaart bracht.*

Een nieuw bedrijf

In 1898 nam het bedrijf ‘Ossedrijver & Roelofs’ de schepen van het Schiedamse bedrijf over. In 1899 werd te Schiedam opgericht ‘Gebr. J & J Roelofs’ (Jan en Joseph). Deze sleepdienst, (in scheepvaartkringen bekend als de ‘groenbanders’) hield zich bezig met sleepreizen op de binnenwateren en heeft tot 1958 bestaan. Al in 1895 was A.C. Frederiksen uit de rederij Van Engers Roelofs & Co. gestapt. Maar bleef wel zelfstandig met de *Maria* als reder/schipper werken. Deze kotter werd in 1899 aan A. Ossedrijver verkocht. Dit was (voorlopig) de laatste kotter die vanuit Schiedam opereerde. Frederiksen is in hetzelfde jaar overleden. Het nieuwe bedrijf, ‘Ossedrijver & Roelofs’ had een handel in tabak, sigaren enz. en was gevestigd aan de Zalmhaven in Rotterdam. In een interne notitie van het kassiershuis Chabot (bankiers) van 3 juni 1898 staan wat opmerkingen over de eigenaren van het nieuwe bedrijf: *A. Ossedrijver, in handel en wandel minder gunstig bekend- hij heeft 4 lichterscheperen en wat opgespaarde penningen. Jan Roelofs (uit Schiedam) -broers zijn schippers -geen middelen.* Het nieuwe bedrijf ging op dezelfde manier te werk als het oude, waarvan zij de schepen overnam en soms een nieuwe naam gaf. Ook zien wij dezelfde namen van de kapiteins. Weer kwamen af en toe meldingen van aanhoudingen door Britse autoriteiten. Ook met hoeveelheden sterke drank aan boord. Hoewel de verkoop op zee inmiddels was verboden. Dikwijls werd het schip dan weer vrij gegeven op last van de rechter omdat niet kon worden bewezen dat de inbeslagname was geschied binnen de territoriale grenzen en volgde soms een schadeclaim van de rederij. Het bedrijf groeide voorspoedig en had in 1905 acht schepen: *Aaltje, Activa, Cosmopoliet, Maria, Noordster, Rebecca, Regina, Rosetta.*

Nog een nieuw bedrijf

Michiel van Engers kon het niet laten! Nadat in 1898/1899 de schepen van het oude bedrijf naar de nieuwe Rotterdamse combinatie waren overgegaan kocht hij weer oude Engelse vissersschepen. In januari 1900 kwam uit Lowestof aan de ‘YH 648 *M.A. Morgan*’ en deze noemde hij *Noordster*. In dezelfde maand kwam uit dezelfde plaats nog een schip: ‘LT 480’ *Oak*. Deze kreeg als nieuwe naam *Cosmopoliet*. En nu begint al tegelijk de verwarring. In de vroegere Schiedamse rederij hadden al schepen deze namen gehad, maar Ossedrijver & Roelofs had ze nieuwe namen gegeven. De *Cosmopoliet* werd *Rebecca* en de *Noordster* werd *Maria*. Door een merkwaardig toeval werd bij Grimsby in april 1903 twee coopers tegelijk opgepakt: De Schiedamse *Noordster* van Van Engers en de *Rebecca* van O&R. Weer de bekende gang van zaken: ontkenning dat er sterke drank aan boord was en beide schepen werden weer vrijgegeven wegens gebrek aan bewijs! Maar nog in hetzelfde jaar verkocht Van Engers ook deze schepen aan Ossedrijver & Roelofs, die ze hun oude naam liet behouden.

Een spannende jacht

In *Schuttevaer*, weekblad gewijd aan de binnenlandse (!) scheepvaart, van 8 juni 1907 stond dit relaas: De *Cosmopoliet* van Rotterdam -eigenaars Ossedrijver & Roelofs- is naar Baltimorehaven te Queenstown (Ierland) opgebracht, onder verdenking van smokkelhandel te voeren op de Zuidwestkust van Ierland. De kotter is aangehouden door de Britse kannoneerboot ‘*Skipjack*’, en het schijnt een geweldige jacht geweest te zijn, eer men de *Cosmopoliet*, die heel vlug loopt, te pakken had.

Toen van de kustwachters was vernomen, dat er in Dunmanus een vaartuig was, dat verdacht werd van smokkelarij, zond admiraal King, die het bevel voert over het Ierse station van Queenstown, zijn eigen jacht ‘*Colleen*’ uit. Maar gewaarschuwd, naar men gelooft, door verschillende signalen langs de kust, pakte het verdachte vaartuig zijn biezen en 12 knopen lopend tegen de *Colleen*, had de laatste het toekijken.

Toen kreeg de *Skipjack* het bevel de vervolging over te nemen en geholpen door mist en andere omstandigheden kon de commandant haar bewegingen voor het vervolgde schip verbergen en werd de *Skipjack* niet eerder ontdekt, dan toen zij regelrecht op de ‘*Cosmopoliet*’ afstevende. Aan boord van den ‘*Hollander*’ vond men een massa

sigaren en reukwaren, en een bedrag f 4800 in papier en goud.

De laatste berichten melden, dat de *Cosmopoliet* nog andere aan rechten onderhevige artikelen aan boord had. Kapitein en bemanning worden vervolgd ter zake dat zij aan boord hadden binnen de territoriale wateren een hoeveelheid tabak in strijd met de wet.

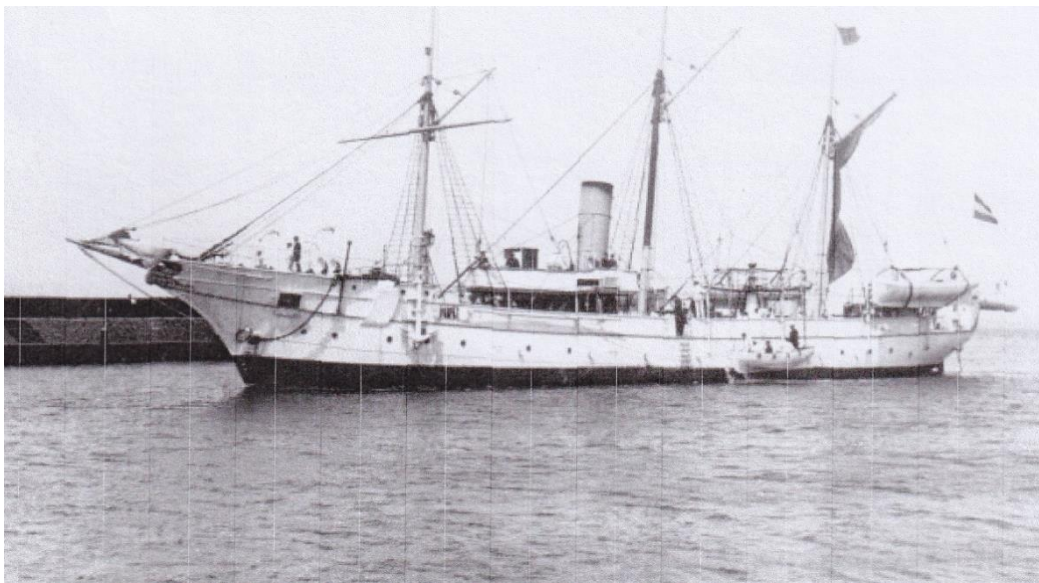
Het einde

Zo als zo dikwijls sprak de rechter schipper en bemanning van de kotter vrij. Maar nu liep het toch anders! De douane weigerde echter boot en lading uit te leveren.

Het Engelse parlamentslid Muldoon stelt in augustus 1907 vragen in het Lagerhuis aan de regering waarom de op 30 mei opgebrachte boot + lading nog niet is vrijgegeven. ‘*Wat denkt de regering te doen tegen deze onderdanen van een bevriende Mogendheid?*’

Een paar dagen later volgt het antwoord namens de minister. De rechter had verklaart dat het beslag was geschied bij de territoriale wateren van Engeland. Op verzoek van de douane was er een geschreven verklaring door een vertegenwoordiger van de rederij. Dit hield in dat tegen de officieren van de *Shipjack*, er geen eis tot schadevergoeding kwam wegens onrechtmatige opbrenging. . Maar na de uitspraak van de rechter dit de reder niet belette een eis tot schadevergoeding in te stellen. Er worden nu stappen tot verbeurd verklaring ondernomen, waartegen ook weer werd geprotesteerd. Op zich is het opmerkelijk dat tegen de officieren van een marineschip voor een aanhouding een schade claim kan worden ingediend!

Misschien heeft deze gebeurtenis wel de doorslag gegeven. Want per 31 december 1907 werd de handel in tabak, sigaren enz. (zoals het bedrijf stond ingeschreven) opgeheven. De vennoten waren Adrianus en Jan Roelofs en Abraham Ossedrijver. Maar dit werd pas tien jaar later, 27 september 1917 in de Staatscourant vermeld! Over het schip, bemanning en de handel wordt niets meer vernomen. Misschien was dit wel de laatste cooper! Vanuit de vestiging Zalmhaven 47 ging Ossedrijver, die in 1939 is overleden, een handel in oude metalen enz. drijven. Niet veel later duikt zijn naam op bij allerlei soorten bedrijven.

*De stoom/zeil schoener
Hr.Ms. Zeehond voor
politie toezicht*

Bronnen;

Bouwe Hijma , Roof, geweld en drankmisbruik onder de vissers op de Noordzee in de tweede helft van de 19^e eeuw. In *Mededelingen van de Nederlandse Vereniging voor Zeegeschiedenis* 45, december 1981 blz. 15-34
Klachten van visscherlieden in De Zee 1880 blz-229-233

W.H. Higgings; *Report on the outrages committed by foreign upon English fishermen in the North Sea, together with the evidence relating thereto* (1881)

De heer **Jan P. van der Voort** heeft voor Omroep Vlaardingen/Oud Vlaardingen op zaterdag 27 september 2014 een praatje gehouden getiteld: ‘*Drijvende drankwinkels bij de Nootdreevissers in de 19^e eeuw*’.
Hiervan is geen publicatie verschenen.

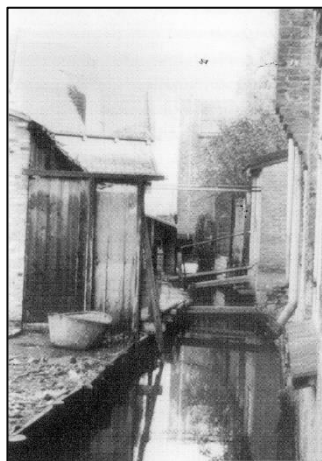
Via internet is de krantenkijker van het Schiedams archief geraadpleegd wat betreft krantenberichten.
De regionale kranten zijn via Delpher geraadpleegd.
In het Maritiem Museum te Rotterdam zijn gegevens over koopvaardij schepen ter inzage.

Vuur en Vlam..... Interview met een nieuw lid: Gerda Brust

Coos van Deursen

Ik kan me niet meer herinneren wanneer ik voor het laatst in de Brandersbuurt ben geweest. Het is zeker dik 65 jaar geleden dat ik er door het labyrint van verwaarloosde straatjes en steegjes liep op weg naar de Rijks HBS aan de Overschiesestraat. Na die tijd kwam ik er nauwelijks meer, wat had je er te zoeken? U begrijpt het al: Ik heb het hier over Schiedam. De Jeneverstad van toen met zijn talloze branderijen en de oude pandjes van de brandersknechten en hun vele gezinsleden. Het Zwart-Nazareth van dominee en schrijver Piet Paaltjens (François Haverschmidt). Gesitueerd tussen de Schie en de Noordvest met smalle straatjes en zurig ruikende grachtjes met namen als 'Achter de Teerstoof', 'Raam', 'Verbrande Erven', 'Kreupelstraat', 'Gedempte Baansloot'.

De Brandersbuurt! In de 60er jaren van de vorige eeuw een twistappel tussen partijen die lijnrecht tegenover elkaar stonden. De ene groep kwam op voor het behouden van dit 'cultureel' erfgoed en de andere groep voor de sloop ervan. De aanhangers van de laatste groep wonnen en de buurt met veel onbewoonbaar verklaarde woninkjes werd grotendeels afgebroken. Nieuwe

woningen verrezen met behoud van het oude stratenplan en als je nu door de Brandersbuurt wandelt bekruipt je de vraag of het niet tijd is om ook dit alles maar weer te slopen. Voorlopig lijkt het daar nog niet op, de sanering is nog steeds gaande en er worden nu in de overgebleven oude straatjes nieuwe huizenblokken neergezet, smalle fantasieloze rijtjeshuizen in een sombere, donkerbruine steensoort. Daardoor worden mijn jeugdherinneringen aan de Brandersbuurt nog verder uitgewist.

Het was een van die stormachtige zaterdagen in februari dat ik in de buurt die ik vroeger zo goed had gekend, verdwaalde. Ik moest in de Sint Pietersteeg zijn en had geen houvast meer aan de omgeving. Er waren weinig voorbijgangers op straat. Ik sprak een Schiedammer aan die voor de ingang van een tot moskee verbouwd pakhuis stond. Maar hij verstond me niet en kon me niet helpen. Verderop hing iemand uit een open raam op de 1ste verdieping. Ik vroeg hem, luid roepend, of hij me kon vertellen waar de Sint Pietersteeg was en verdraaid, hij wist het niet maar googelde even en riep naar omlaag, daarbij naar met zijn arm naar links wijzende, dat ik rechtsaf de hoek moest omslaan. Handig die mobieltjes 'als je er mee weet te gaan.'

Nr.10 was snel gevonden. En ik belde aan op het adres van Gerda Brust. Het nieuwste lid van onze vereniging. We hadden elkaar op de Nieuwjaarsreceptie in Leerdam gesproken en het leek me een aardig idee om nu eens iemand te interviewen die wij geen van allen van wat meer nabij kennen.

Hoewel de naam Sint Pietersteeg doet vermoeden dat Gerda in een steegje woont, kwam ik toch uit bij een vrij brede straat met aan de ene kant een modern blok met z.g. maisonnette woningen en er tegenover een rijtje woningen die in hun oude stijl waren gerenoveerd en kennelijk de dans nog ontsprongen waren.

Gerda woont in een van de maisonnettes. Ze liet me binnen en zoals bij elk bezoek namen we plaats aan een grote tafel. Door de ramen van de aangebouwde serre op de 1^e verdieping had ik uitzicht op de toren van de Grote Kerk en het torentje van het Zakkendragershuisje die boven de daken uitsteken.

We raakten in gesprek:

Gerda, geboren in Overschie komt uit een gezin van 3 kinderen, van wie zij de oudste is. Ze heeft nog twee broers. Toen ze 12 jaar was, scheidden haar ouders en dat leidde ertoe dat ze al snel na het behalen van haar Mavo diploma op eigen benen ging staan en ging samenwonen met een vriend in Kralingen (Rotterdam). Ze is, wat we nu een 'doorstromer' noemen: na de Mavo gaat ze door naar de Havo en na het behalen van haar diploma werken als secretaresse

bij het RIAGG. Ze houdt het een jaar vol maar pakt dan een vervolgstudie op bij het VWO. Na het behalen van haar diploma keert ze terug bij het RIAGG. In die zelfde tijd maakt ze kennis met een kunstenaarsvriend die haar het boek 'Eeuwige Schoonheid' van E.H. Gombrich* 'leent' (het boek is nog steeds in haar bezit). Als ze besluit om het ook te gaan bestuderen valt bij haar het kwartje: dit is wat ik eigenlijk wil: een opleiding beeldende kunst! Ze meldt zich aan bij de Kunstacademie maar komt niet door de selectie. Ze kan te weinig eigen werk voorleggen en men ziet in haar te weinig scheppende- en beeldende capaciteiten. Maar ze kan wel aan de slag bij architectenbureau Hopman in Delft. Maar de motivatie om iets in de kunst te bereiken, blijft haar bezig houden en in 1987 laat ze zich inschrijven aan de Universiteit van Leiden voor de opleiding kunstgeschiedenis. Bij een kunstnijverheidscollege ziet ze het gele servies van persglas van Berlage/Piet Zwart en weet ze welke richting ze in wil: die van de kunstnijverheid. En daarin heeft ze intussen haar draai gevonden. Ze komt onder de indruk van het keramische werk van Geert Lap die in 1988 in Museum Boymans van Beuningen (BvB) een tentoonstelling heeft, ze loopt tijdens haar opleiding stage in BvB, en is hoofdredacteur van het tijdschrift *Keramiek*, een uitgave van de Nederlandse Vakgroep Keramisten (NVK). In 1992 studeert ze af met de scriptie 'Een eeuw draaiend – Mobach Pottenbakkers 100 jaar'.

Na haar opleiding loopt ze een postdoctorale stage in het Glasmuseum in Leerdam waardoor ze niet alleen een liefde voor keramiek maar ook voor glas ontwikkelt. E.e.a. had tot gevolg dat ze werkzaam werd als redactiesecretaris van het *Glasbulletin*, een uitgave van de Vrienden van Modern Glas (waarvoor ze nog steeds werkt, maar nu heet het *GLAS*).

In 1995 richtte ze 'Buro Mooi Gedaan' op dat zich bezig houdt met dienstverlening op het gebied van de kunst: met name het organiseren van rondleidingen voor de Kunsthall en Wereldmuseum in Rotterdam, en Escher in het Paleis in Den Haag. In 2010 richt zij in samenwerking met Museum BvB in de Kunsthall Rotterdam de tentoonstelling 'Kleinkunst Steengoed!' (een deel van de keramiekcollectie van Boymans waar zij stage liep tijdens haar studie) in.

In 2017 wordt een hoofdredacteur gevraagd voor het tijdschrift *Vormen uit Vuur* (uitgave van de Nederlandse Vereniging van Vrienden van Ceramiek en Glas). Ze heeft belangstelling maar tijdens het sollicitatiegesprek blijkt dit een te drukke baan die zich niet laat combineren met haar bestuurswerk voor de NVK en haar baan als office manager bij Witte de With, in de gelijknamige straat in het centrum van Rotterdam, die zich richt op hedendaagse kunst. Ze treedt wel toe tot de redactie, op freelance basis.

Maar het bloed kruipt waar het niet kan gaan en nu is ze sinds 14 november 2017 toch hoofdredacteur van *VuV*. En daar ligt nu ook de link met haar lidmaatschap van onze vereniging: in het

jubileumnummer ter ere van het 65-jarig van het bestaan van de Vereniging van Vrienden van Ceramiek en Glas werd in 'haar blad' door de Stichting Het Historisch Gebruiksglas een aankondiging van de Ina Ising prijs 2020 opgenomen. Omdat ze nu alles op het gebied van glas én keramiek, modern én historisch moet bijhouden, wekte dit haar nieuwsgierigheid op en nam ze contact op met onze voorzitter Willem van Traa. Die kennismaking leidde ertoe dat ze besloot lid te worden. Naast dit alles is Gerda ook nog de trotse moeder van twee

dochters: Eva (26) en Michelle (23). Op het gebied van verzamelen is de collectie van Gerda bescheiden. Je treft er geen vitrines vol met oude flessen aan. Ook haar collectie keramiek is bescheiden, maar ze heeft wel meerdere Mobachs. Er is één object dat ze in het bijzonder koestert: het is een balustervormig vaasje van Hein Andree (1882-1961) dat ze aan het eind van haar stage periode bij BvB cadeau kreeg van de conservator Doris Kuyken-Schneider. Al is haar collectie niet omvangrijk, haar kennis over keramiek en glas aangevuld met een netwerk aan contacten op dit gebied, zijn minstens zo waardevol. Wellicht komen we haar de komende tijd nog eens tegen in ons *Glas Historisch Tijdschrift*.

Het wordt tijd om op te stappen. Ik stop mijn aantekeningen in mijn tas en loop met haar mee naar beneden. Bij het weggaan krijg ik een paar exemplaren mee van het tijdschrift 'Vormen uit Vuur' [Ik zal ze bij gelegenheid eens door u laten inkijken.]

Buiten gekomen blij ik mijn oriëntatie weer teruggevonden te hebben en loop ik de Sint Pietersteeg verder door, naar de Oud Katholieke Kerk waar hij zich tot een echt

steegje versmalt. Vervolgens rechtsaf de Dam op richting Bree(d)straat naar mijn auto op een parkeerterreintje dat vroeger plaats bood aan twee huizenblokken. Het was destijds een smal straatje, die Bree(d)straat en die naam zeker niet waard. We konden natuurlijk niet voorspellen dat er eens een tijd zou komen dat hij 3 keer zo breed zou worden.

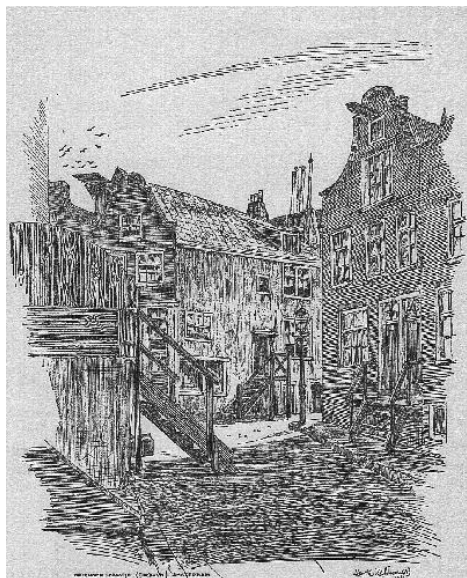

* Sir Ernst Josef Gombrich (Wenen 30 maart 1909 – Londen 3 november 2001) was een in Oostenrijk geboren kunsthistoricus die het grootste deel van zijn leven in het Verenigd Koninkrijk gewerkt heeft. Zijn bekendste werk is *The Story of Art* (1950) een ambitieuze en leesbare wereldgeschiedenis van de beeldende kunst. Het boek wordt door velen beschouwd als de bijbel van de beeldende kunst. Het is in vele talen uitgegeven en nog steeds verschijnen er geactualiseerde herdrukken van.

Herinnering aan Cees van Wees, Distillateur.

Johan Soetens

Van Wees en de Driehoekstraat, dat zijn twee oer-Amsterdamse begrippen, nauw verbonden met wat men 'het hart van de Jordaan' noemt. In deze buurt speelde zich in het begin van de twintigste eeuw het meest typische en woelige volksleven van Amsterdam af maar het is nu een complex van rustige, stille straatjes en in het hart ligt het ook al niet: eerder aan de uiterste noord-west hoek van wat bij de grote stadsuitbreiding van 1612 eerst met 'Nieuwe Werck' werd aangeduid maar al gauw de naam 'Jordaan' verwierf, hoogstwaarschijnlijk naar het Franse 'Jardin'. Dat is niet verwonderlijk daar veel straten en grachten bloemen- of bomennamen dragen. Bij de aanleg werd gebruik gemaakt van bestaande paden en sloten zodat het geheel in een vreemde hoek ligt ten opzichte van de grachtengordel.

Boven; de Driehoekstraat in 1910
Onder; Een tekening anno 1782 zoals
die op de etiketten van v. Wees voorkomt

Bedoeld als woonoord voor de kleine burgerij verviel het stadsdeel tegen het einde van de 18^e eeuw tot een verschrikkelijke pauperbuurt met krotwoningen en veel van de beruchte kelderwoningen. Pas in de jaren dertig werd met de sanering van de buurt begonnen. De Driehoekstraat had in het bijzonder een slechte en ongezonde reputatie maar de Jordaanse meiden moeten er het bekijken waard geweest zijn want twee van mijn ooms vonden daar hun bruiden. Die namen weliswaar van huis uit geen bruidsschat mee maar wel een overdosis nimmer eindigende poets- en schoonmaakdrift.

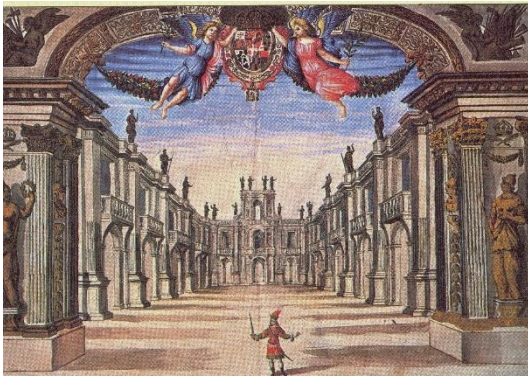
Het was in die tijd dus allesbehalve tuin-achtig in de Tuinstraat of goud wat er blonk aan de Goudsbloem- en Rozengracht. Zoals op een bekende tekening van Wenckebach uit 1910 te zien is vormt de Driehoekstraat ook geen driehoek maar een gaffel of Ypsilon. De driehoek komt van de grachten die dit voormalig stukje moerasgrond insluiten. De typische vorm maakte de straat heel geschikt voor het opvoeren van toneel en cabaret tijdens de viering van het Jordaanfestival waarbij de toeschouwers genoten van de verrichtingen van Ome Ko, tante Daan en tante Leen, Johnny Jordaan en het Rembrandt Trio. Later werd het festival wegens de massa's die er op af kwamen buiten de Jordaan georganiseerd maar rond de jaren vijftig was het een gezellig en kleurrijk septembergebeuren, ongetwijfeld met plezier gadeslagen door de jonge Cees van Wees, zelf in het dagelijks leven niet wars van enig toneelspel. Ooit was hij Nederlands kampioen kogelstoten. Het is altijd goed om dat feit in gedachten te houden voordat je met hem in discussie gaat al zal je niet gauw ruzie met hem krijgen. Bekend en hier en daar gevreesd om zijn kernachtige uitspraken over de producten van zijn collega's. Kwaad op de Keuringsdienst van Waren die zomaar de afbeelding van graanhalmen op etiketten toestaat al is er geen korrel aan de inhoud te pas gekomen 'Ambachtelijke prietpraat, mijnheer'. Kan breed uithalen naar de zogenaamde 'koude distillateurs'. 'Jeneverstokers zegt U? Ha-Ha, het enige dat ze stoken is de centrale verwarming'. Wordt af en toe zachtjes bij de elleboog genomen binnen de

vereniging van distillateurs 'Cees, nou moet je het niet te bont maken'. 'Maar ze weten best dat ik gelijk heb.' Noem je dat keus? Dat noem ik een kneus. Geen borrel maar een barrel, een glas krokodillentranen'. Hij blijft ondanks dat, de wereld met echte Amsterdamse humor bekijken. Die wereld lijkt voor hem een groot schouwtoneel te zijn. Voor een verhaal over zijn distilleerderij en zijn flessenverzameling en mijn persoonlijke herinnering daar aan kan dan ook maar het beste uit een bijzonder vaatje getapt worden, bijvoorbeeld in de vorm van een kort toneelspel.

EERSTE BEDRIJF

1954

daarachter komt een partijtje oude kelderflessen tevoorschijn. Hoe komen die daar nou terecht? Cees ziet me kijken *'Vindt je die mooi – hier man, neem er eentje mee'*. 's Avonds zit ik in mijn handen met wat de eerste fles van m'n verzameling zal worden en vraag me af hoe ze zo'n fles eigenlijk gemaakt hebben. Mijn fascinatie voor oude flessen is geboren. Peetvader van de boreling is Cees van Wees.

TWEEDE BEDRIJF

1968

Amsterdam, 'Nou ja, zorgeloos? Het is de tijd van Provo, de rookbommen bij het huwelijk van Beatrix en Claus en (in 1967) het vertrek van burgemeester van Hall. Onzekere tijden waarbij een fles goede jenever onder handbereik geen kwaad kan.

Het is nu heel wat drukker op het toneel. De fiets is een Volkswagentje geworden en die staat om de hoek. Cees runt de zaak inmiddels alleen, importeert Rose's, Bell's whisky, distribueert bier van Amstel en Artois, is getrouwd en enkele keren vader, heeft de distilleerderij 'De Admiraal' van v. Groeningen aan de Herengracht overgenomen en omgeturnd in een bistro en proeflokaal, heeft de Haagse distilleerderij De Ooievaar en de wijnhandel Henri Matveld overgenomen en is uit Amsterdam niet meer weg te denken. Dat geldt niet voor mij. Ik kom afscheid nemen vanwege vertrek naar Schiedam. Ik zal de scene missen en ook de prachtige flessen die Cees in zijn kantoortje bewaart. Om met Bertus Aafjes te spreken: 'Vaarwel o zorgeloos en prachtig

Boven; 18^e eeuwse voorraadflessen met originele beschildering. Coll. van Wees. Rechts en op de volgende pagina; gevelstenen die bij het slopen van verloederde panden rond 1930 werden gered en opnieuw in de gevels van de no's 10 en 14 werden aangebracht.

DERDE BEDRIJF

2008

Op een donkere regendag parkeer ik m'n auto op dezelfde plek waar ik ooit mijn eerste oude fles kreeg. De door het slopen van het oude pandje vrijgekomen ruimte is in deze buurt van nauwe straatjes een zeldzame parkeerplek geworden. Eerder had ik Cees gebeld: 'Heb je nog altijd van die mooie beschilderde flessen in je kantoor staan?' 'Die stonden er nog. 'Dan kom ik ze graag fotograferen voor *De Oude Flesch*'. En zo zit ik dan weer tegenover wat inmiddels de koning van het Amsterdamse gedistilleerd mag heten al heeft hij de zaak aan zijn al even bevlogen dochter overgedaan. Misschien houdt Cees daardoor eindelijk wat tijd over om te werken aan zijn boek over het Nederlands gedistilleerd waar hij nu al twaalf jaar mee bezig is en dat maar niet af wil komen: hij is, zegt hij zelf, gewoon te perfectionistisch. We zien er tegenwoordig allebei een beetje anders uit maar als je niet te veel in de spiegel kijkt merk je daar niks van. Na de overname van Crispijn, Wijnand Fockinck, Bootz en uiteindelijk ook Levert & Co. door Bols en het daaropvolgend vertrek uit Amsterdam van dat bedrijf, het teloorgaan van van Zuylekom en de bedrijven van Randeraat en van Groeningen was Cees van Wees jarenlang de enig overgebleven distillateur in Amsterdam.

Wel wordt sinds een paar jaar weer gestookt in de vroegere panden van Wijnand Fockink en ook Lucas Bols is op zijn schreden teruggekeerd en heeft een vestiging geopend in de Amsterdamse Paulus Potterstraat maar daar wordt niet geproduceerd. Bij Cees van Wees des te meer. Zijn assortiment bestaat uit 26 likeuren en 20 oud-Hollandse likeuren waarbij geen druppel geur-of smaakstof te pas is gekomen: alles wordt gemaakt uit natuurlijke grondstoffen. Hij bezit een ware bibliotheek aan oude recepturen, soms gekregen van echte vakmensen, distillateurs en stokers, die door de industrialiserings- en fuseringsgolf binnen de gedistilleerdindustrie op straat kwamen te staan en die in een enkel geval zelfs posthuum hun gereedschappen en vakliteratuur aan hem nalieten. En dan de jenever. Daar maakt

van Wees er wel zestien soorten van die het liefst in volgorde moeten worden genoten al betwijfel ik of de genietet na afloop van zo'n proefetij de deur nog weet te bereiken. Daarom begint Cees tegen zijn eigen regels in voor mij maar ergens midden in de rij. Kennelijk schat hij mij na 54 jaar in als iemand die de grondbeginselen en basiskennis wel onder de knie heeft en dus slaan we varieteten als *Klarenaer*, *Taainagel* en zelfs de *Rembrandt Korenwijn* en *Oude Mout 3 jaren* (42 %) over om meteen maar met het zware werk te beginnen; de *Loyaal 5 jaar oude genever*. Ook 42 %. We zullen van nu af aan met niet minder doen. U begrijpt dat het discipline vereist om te voorkomen dat er van fotograferen niets terecht komt. Ook en vooral omdat we al snel anekdotes beginnen uit te wisselen over de mensen en zaken die we gekend hebben en dat zijn er nogal wat. Met 500.000 liter jenever die in de kelders onder onze voeten op eikenhouten vaatjes liggen te rijpen is het verder goed nippen van een glaasje *Zeet Oude Wees*, *15 jaar fust gelagerd*. Dat heeft niets meer te maken met het standaardproduct dat door een schrijver ooit eens als 'de nationale tranquillizer' is aangeduid en door Cees steevast als

alcohol met eendebier (water) wordt betiteld. Nee, hier gaan de zon en de maan tegelijk voor je op. De 'Fine Champagnes' en 'Hors d'Ages' moeten hier echt achter in de rij aansluiten.

Later manoeuvreer ik voorzichtig mijn auto uit de parkeerplaats terwijl Cees toekijkt. 'Man, wat doe je dat onhandig. Heb jij nou je rijbewijs in Amsterdam gehaald?' Kijk, dat is nou wat de jaren in Rotterdam blijkbaar doen met een Amsterdammer, maar niettemin rijd ik door de regenachtige duisternis naar huis met het gevoel dat ik het er niet slecht van heb afgebracht. Namelijk met een kostelijk kruikje vijftienjarige *Zeet Oude Wees* op de achterbank, compleet met bijbehorende glazen. Een betere motivatie om vlug thuis te geraken is nauwelijks denkbaar.

A.van Wees 'De Ooievaar' (The Stork) distillery is one of the very few truly artisanal genever and liqueur producers in the Netherlands and has its stills and offices in Amsterdam, in the Driehoekstraat. That name can be translated as 'Three Corner Street' as well as 'Triangle Street', the latter being more appropriate since this typical and photogenic corner in Old-Amsterdam once was enclosed by three canals giving it its particular shape. One of the canals has been filled in but a glance at a map of Amsterdam makes the name of the street obvious. In 1660, William Caton, one of the first Quakers in the Netherlands, bought a house here for himself as well as a meeting place for his fellow believers. Ever since, Quakers in Holland have kept the triangle as their symbol. Quakers have been known to keep to their beliefs and convictions under all circumstances and the management of the 'Ooievaar' distillery proves to be just as strict in maintaining their principles of quality. An amazing assortment of 46 different liqueurs is produced here, 20 of which are typical Old Dutch drinks from recipes that go back to the days of Rembrandt. All products are made with natural ingredients; not a drop of artificial flavour or coloring is allowed. An extensive library of old recipe books enables them to develop new varieties and re-discover old ones with which they supply top-confectioners, retailers and restaurants. An impressive range of 16 types of genever is produced, from the standard neutral Gin-type to the 10, 15 and even 20 years old Genevers that have matured in oak casks which can easily hold their own against the finest 'Hors d'Ages' of 'Fine Champagnes'. . . Many of these specialties can be tasted in the former distillery 'The Admiral', Herengracht 319 which has been transformed by van Wees into a cosy pub and meeting place, popular by many who visit Amsterdam.

EN DAN DIT NOG.....

Bij het verwerken van de inzendingen voor blad 159, het jubileumnummer, is iets mis gegaan. Om onduidelijke reden heeft die van ons lid Suzanne Höger-Kunze de redactie nooit bereikt. Op haar verzoek geven wij die hieronder alsnog weer, met dank voor de inzending.

MIJN BIJZONDERE FLES

Susanne Höger-Kunze

Im Wirtschaftsministerium des Landes Niedersachsen habe ich mich einige Jahre lang mit der Förderung des Industriedesigns und der Handwerklichen Formgebung befasst. Als Hobby sammle ich seit Mitte der 80er-Jahre Verpackungsflaschen und habe mich seit etwa 15 Jahren auf kleine geprägte Flaschen, überwiegend Quackmedizinflaschen von Mitte

des 19. Jahrhunderts bis zum Anfang des 20. Jahrhunderts – wie z.B. Haarlemmer Olie - spezialisiert. Quackmedizinen wurden weltweit von selbsternannten Heilkundigen ohne Angabe der Inhalte hergestellt und für eine große Vielfalt von Krankheiten angepriesen. Ihre Hersteller haben es manchmal zu enormem Reichtum gebracht.

Diese Flasche für PAIN EXPELLER mit ihrer geprägten Aufschrift und ihrer spezifischen, wieder-erkennbaren Form ist ein ganz typisches Exemplar meiner Sammlung. F. Ad. Richter, Bäckersohn aus Herford (Westfalen), war Händler und Produzent von Quackmedizin, Schokolade, Christbaumschmuck, Schallplatten und der berühmten Anker-Steinbalken. Er wirkte in Duisburg, Nijmegen, Leipzig, Nürnberg Rudolstadt (Thüringen) und auch in Amerika. Er starb 1910 als einer der 10 reichsten Bürger in Deutschland.

Achtergrond van 'op de fles gaan'

Thijs Reuder

Wanneer een bedrijf failliet gaat, kun je dit uitdrukken door te stellen dat het 'op de fles gaat'. Deze uitdrukking is algemeen bekend in het Nederlands en wordt al lange tijd veel gebruikt, maar waarom luidt deze uitdrukking eigenlijk zo?

Over de herkomst van 'op de fles gaan' zijn de meningen van verschillende spreekwoorddeskundigen verdeeld. Er bestaan dan ook veel verschillende verklaringen voor. Eén ervan heeft te maken met het woord 'fiasco'. Dit woord, afkomstig uit het Italiaans, betekent fles.

Volgens sommige spreekwoorddeskundigen moesten vrouwen die 'twistziek' waren, oftewel teveel scholden, in de Middeleeuwen als straf een steen dragen en daarmee over straat lopen. Deze steen had de vorm van een fles, waardoor het woord fiasco 'falen' is gaan betekenen in het Nederlands. Zo zou 'op de fles gaan' langzaam synoniem zijn gaan staan voor 'mislukken'.

Weer andere spreekwoorddeskundigen vermelden een hele andere verklaring voor 'op de fles gaan'. Zij menen dat deze uitdrukking oorspronkelijk werd gebruikt om aan te geven dat iemand ernstig ziek was. Wanneer het duidelijk was dat iemand niet beter zou worden, kon iemand alleen nog uit de fles eten en drinken. Iemand die 'op de fles was', was dus reddeloos verloren.

De laatste aannemelijke verklaring voor de oorsprong van de uitdrukking heeft te maken met biervaten. Wanneer een biervat bijna leeg was, werd het laatste beetje bier eruit getapt en in een fles gedaan. Dit bier was echter niet in al te beste staat meer en werd vaak aangelengd om het nog enigszins drinkbaar te maken.

Wanneer je dit bier voorgeschoteld kreeg, werd je in feite bedonderd. Zo zou onder andere de term 'flessen' in de betekenis van 'bedriegen' ontstaan zijn. Ook 'op de fles gaan' zou hiermee te maken hebben: een kroeg die slechts nog bier uit de fles kon schenken, had blijkbaar niet meer genoeg middelen om een nieuw biervat aan te schaffen en was dus zo goed als failliet.

Bronnen: [F. A. Stoett \(link is external\)](#); [Etymologiebank \(link is external\)](#); [Onze Taal](#)

Belevenis van een verzamelaar

Rob Faassen

Onlangs kocht ik een klein Frans flesje uit 1820-1830, ooit in gebruik geweest bij een apotheek in het Franse Castres, een stadje van (tegenwoordig) zo'n 40.000 inwoners, in het Zuiden van Frankrijk. Het flesje is maar 11,5 cm. hoog maar nog voorzien van het originele etiket waarop nog duidelijk de naam van de apotheek te lezen is maar niet wat de inhoud ooit geweest is. Die met inkt geschreven aanduiding is gereduceerd tot een paar vlekken.

Dit model fles kom je niet vaak tegen en daarom plaatste ik het op de Engelse facebookgroep. Dat leverde een verrassende hoeveelheid reacties op, onder meer een verwijzing naar de, hier rechts getoonde Franse fles, gevuld met Engelse rum, gedateerd 1830. Maar de meest verrassende reactie kwam uit Amerika. Daar bood een verzamelaar € 540 voor mijn nieuwe aanwinst.

Ja, wat moet je dan?

Ik handel niet in flessen maar dit aanbod was te mooi om af te slaan.

En zo gaat mijn nieuwe aanwinst binnenkort op reis. Een klein flesje voor een grote prijs!

Becherovka, de trots van Tsjechië

Anton van Stekelenburg

Deze zware, 40 cm. hoge, boekvormige fles zul je in Nederland niet gauw tegenkomen. Hij staat bij mij thuis in de kast als herinnering aan de tijd dat ik directeur van de Bolsvestiging in Praag was.

Becherovka is een groen-geel gekleurde, lichtbittere kruidenlikeur met een alcoholpercentage van 38 % vol.

Dit digestief stamt uit het Tsjechische Karlovy Vary, het vroegere Duitstalige Karlsbad. Het kwam in 1807 op de markt onder de naam Karlsbader Becherbitter.

De uitvinder van Becher Bitter was de plaatselijke apotheker en handelaar in specerijen en koloniale waren Josef Vitus Becher (1769 – 1840), die een recept dat hij had gekregen van de Engelse arts Dr. Christian Frobrig, die in 1805 Karlsbad bezocht, verfijnde tot een medicijn tegen slechte spijsvertering. Op het etiket heeft dan ook lang de benaming 'English Bitter' gestaan.

Zijn zoon Jan Becher nam in 1838 de activiteiten van zijn vader over, bouwde een nieuwe distilleerderij en voerde het merk 'Becher Carlsbad Bitter Liqueur' in. Hij wordt beschouwd als de grondlegger van de onderneming.

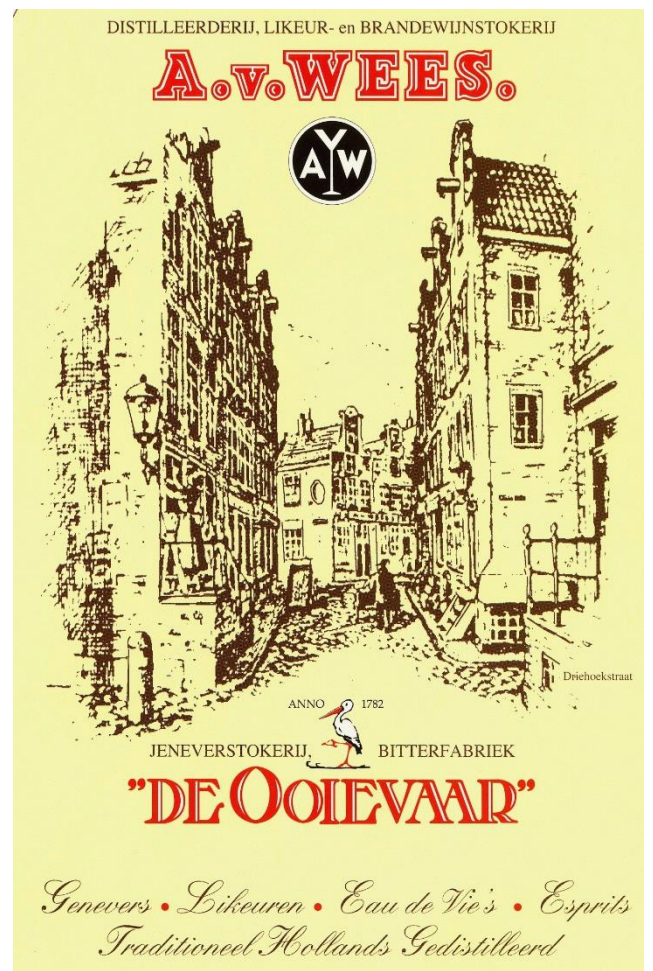
Na WO II werd de naam veranderd in 'Becherovka' als gevolg van de onteigening van het bedrijf door de Tsjechische staat. Het wordt een van de succesvolste Tsjechische exportproducten.

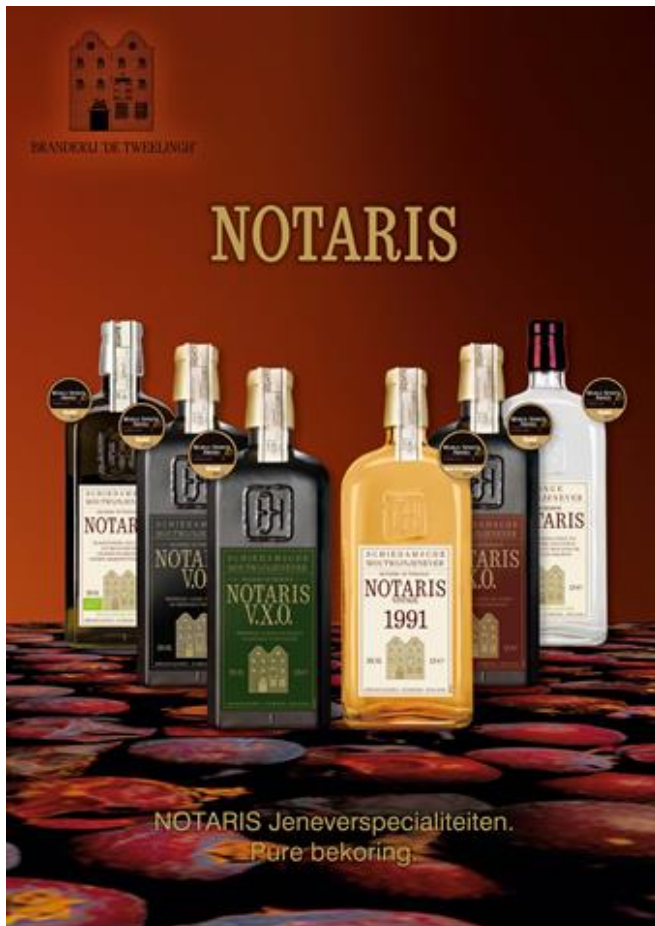
Willy Van den Bossche opgenomen in 'Hall of Fame' van FOHBC

Willem van Traa

Onlangs ontvingen wij het bericht dat ons lid Willy Van den Bossche op 12 april jl. als enige niet-Engelse Europeaan is opgenomen in de 'Hall of Fame' van de Federation of Historical Bottle Collectors. De FOHBC is een van de grootste en belangrijkste clubs van flessenverzamelaars in de Verenigde Staten. Het doel van hun Hall of Fame omschrijven zij als: '... to recognize outstanding and significant contributions to the bottle collecting hobby that have made a lasting and enduring impact upon the hobby at the national or international level'.

De meesten zullen Willy Van den Bossche vooral kennen als schrijver van het standaardwerk over historische flessen 'Antique Glass Bottles, their History and Evolution 1500-1850'. Vorig jaar heeft hij alle leden van de Oude Flesch een digitale versie van zijn 'Bibliography of Glass' ter beschikking gesteld met een overzicht van alle publicaties over zijn onderwerp. De vereniging feliciteert Willy van harte met deze eervolle plaats in de flessenwereld.

Geen 18, geen alcohol. Geniet, maar drink met mate.

HET VERHAAL VAN ONZE SPECIALE BLEND

Graandistillaten en gelagerde granen-eau-de-vie. Sinds 1691 stookt de familie Nolet in Schiedam jenever met karakter. Die stook je niet zomaar, die stook je met passie en geduld. Het geduld dat Carel Jr. en Bob Nolet, de elfde generatie, hadden bij het creëren van KETEL 1 Matuur. Onder toezend oog van vader Carel Nolet Sr. stookten zij samen met de meesterstoker van KETEL 1 deze ambachtelijke jenever. De nieuwe trots in een lange en rijke historie.

De kern is een speciale blend van hout gelagerde granen-eau-de-vie, jeneverbessen en kruiden. Die krijgt alle tijd om in fusten van eikenhout tot volle wasdom te komen.

Het resultaat proeft u terug in de gerijpte graanjenever die zich KETEL 1 Matuur mag noemen. Eigenzinnig van karakter en daarom niet onbeperkt leverbaar.

KETEL 1
GERIJPT JENEVER
MATUUR

EEN VERHAAL APART
KETEL1.NL